

MEI 2023 - NR. 64

ST. MAERTEN

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING MAARTENSDIJK

ADSP-HOPVROUW
Zilver/zwart koord om den kraag
Zilveren broche

Onderscheidingsteekens Arbeidsdienst voor Meisjes

Hoofdleidster.
Goudgalon om den kraag. Gouden broche.

Stafleidster.
Gouden koord om den kraag. Gouden broche.

Hoofdarbeidsleidster.
Goud/zwart koord om den kraag. Gouden broche.

Hopvrouw.
Zilveren koord om den kraag. Zilveren broche.

Adsp.-Hopvrouw.
Zilver/zwart koord om den kraag. Zilveren broche.

Hoofdkernleidster.
Twee zilveren strepen op den kraag. Bronzen broche.

Kernleidster.
Een zilveren streep op den kraag. Bronzen broche.

Arbeidsmeisje.
Bronzen broche.

In dit nummer

'Zoeken naar Kamp IX in Maartensdijk' is een verhaal over leven in een bubbel. Groepen van 42 meisjes werden tussen 1942 en 1944 in onze oude gemeente, gedurende een half jaar, in een 'kamp' geïndoctrineerd met de nationaalsocialistische ideologie. Hoe dat ging en waarom bijna niemand dat meer weet, wordt beschreven door Jan Maasen. Er is ook nog een belangrijke rol voor een telefoonboek...

'Uit het culturele leven van Groenekan' gaat over het beroemde Oranjecabaret van Groenekan. De jaarlijkse Oranjefeesten van Groenekan werden van 1959 tot en met 1965 opgeluisterd met een cabaretvoorstelling 'Voor Groenekan, door Groenekan, over Groenekan'. Dit verhaal van Frank Klok laat zien welke kwaliteiten er in de Groenekanse gemeenschap schuilden. Het was niet alleen maar dorpslol, maar er was genoeg maatschappelijk engagement om deze voorstellingen 'cultuur' te noemen. En daarom hoort dit stuk in een historisch tijdschrift.

'Metaverpa op industrieterrein Maartensdijk' is het tweede artikel van OMDB-redacteur Jacques Reijniers. Na 'De fabriek in Achttienhoven' (geschreven in samenwerking met Karien Scholten) beschrijft hij nu het industrieterrein van Maartensdijk. Plastics, kartonnen doosjes, inkt, paperclips en koek werden op de Industrierweg geproduceerd. Alle bedrijven komen aan bod, maar de meeste aandacht gaat uit naar de fabricage van verpakkingmachines. Een 'wereldspeler' in Maartensdijk.

Verder op onze website

Voor het meinummer houdt de redactie altijd rekening met een of meer verhalen over de Tweede Wereldoorlog. Zoeken naar Kamp IX houdt een traditie in ere. Maar dit jaar verwijzen wij u voor de mooiste verhalen naar het internet. U leest het op de pagina hiernaast.

De indrukwekkende verhalen over de 34 Duits Joodse vluchtelingen in Westbroek zijn prachtig beschreven door Evert Theunissen. De tragische afloop voor 28 van hen is huiveringwekkend. Voor hen zijn in Westbroek bij zes adressen struikelstenen geplaatst. Om ze niet te vergeten ... Lees erover op internet. Ga naar www.stmaerten.nl en zoek bij de Extra's van dit nummer naar de koppelingen met deze smartelijke verhalen.

Lees ook hoe de dochter van twee van de zes Joodse overlevenden uit Westbroek, de reis naar het onderduikadres van haar ouders heeft gemaakt. Dat verhaal komt uit een Joods-Amerikaans tijdschrift. Eigenlijk geen geschiedenis, want het gaat over vorig jaar. Maar het is te mooi en te hoopvol om in het archief te stoppen. U leest het op onze eigen website.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Struikelstenen in Westbroek	3
Zoeken naar Kamp IX in Maartensdijk	4
Uit het culturele leven in Groenekan	13
Metaverpa op industrieterrein Maartensdijk	28

De voorplaat is onderdeel van het artikel 'Zoeken naar Kamp IX in Maartensdijk'.

Struikelstenen in Westbroek

Het kan de historisch geïnteresseerde inwoner van Achttienhoven en Westbroek nauwelijks ontgaan zijn: er zijn op 6 november 2022 eenentwintig Stolpersteine geplaatst bij zes adressen in Westbroek en (voorheen) Achttienhoven.

In dit meinummer van St.Maerten zou dit bijzondere en aangrijpende verhalen hebben opgeleverd, ware het niet dat deze verhalen op dit moment al prachtig verteld worden op de website van de Stichting Struikelstenen De Bilt (<https://www.struikelstenendebilt.nl/>).

Auteur van deze verhalen is Evert Theunissen, die namens de Stichting Struikelstenen De Bilt onderzoek heeft gedaan.

Op dit moment volstaat het dan ook om u te verwijzen naar de bovengenoemde website. Onder het menupictogram linksboven op de homepage vindt u bij Achtergronden en bij Levensverhalen informatie over de Joodse vluchtelingen in Westbroek. **Een bezoek aan de site wordt door de redactie van harte aanbevolen!**

Verder zijn er twee nieuwe redenen om in dit nummer aandacht te besteden aan de Westbroekse struikelstenen.

In de eerste plaats omdat Evert Theunissen en Karien Scholten nieuwe informatie hebben gevonden over Joodse families in Westbroek. Zij hebben voldoende materiaal om voor St Maerten een of meerdere artikelen te schrijven. Wordt vervolgd, dus!

In de tweede plaats heeft het initiatief voor de Westbroekse struikelstenen geleid tot een bijzonder contact van Karien Scholten met een van de nabestaanden van de ondergedoken Irma en Willi Leopold, mevrouw Sheryl Abbey. Mevrouw Abbey heeft Westbroek en het onderduikadres van haar ouders bezocht en ze heeft daarvan verslag gedaan in het tijdschrift Hadassah Magazine (March/April 2023, blz 16-19; <https://www.hadassahmagazine.org/>). De foto op deze pagina komt uit het tijdschrift.

3

Extra

Het volledige artikel van mw Sheryl Abbey over haar bezoek aan Westbroek is te lezen via www.stmaerten.nl (kies 'Extra's bij St Maerten 64').

Zoeken naar Kamp IX in Maartensdijk

Jan Maasen

Dit verhaal begint als in 2021 bij de Historische Vereniging Maartensdijk de vraag binnenkomt waar in Maartensdijk tijdens de Tweede wereldoorlog het kamp van de Arbeidsdienst voor Meisjes was gehuisvest. Deze vraag riep verbazing op, omdat niemand van de archiefgroep en de redactie ooit van een kamp in Maartensdijk gehoord had. Rondvragen bij bekende dorpshistorici leverde in eerste instantie geen antwoorden op.

Zoeken op internet leverde plotseling als resultaat dat er foto's bleken te bestaan in de Beeldbank WO2 van onder meer het NIOD, de Nederlandse oorlogs- en verzetsmusea en herinneringscentra. De 28 foto's gaven Maartensdijk als locatie op. Er dook zelfs filmmateriaal op van Seyss Inquart die dat kamp bezocht zou hebben.

Maar raadselachtig bleef de locatie van het kamp. Uit de foto's zou afgeleid kunnen worden dat 'het kamp' mogelijk op een van de buitenplaatsen gevestigd was, maar welke?

Omdat al zoekende bleek dat het NIOD over documenten beschikte met 'weekverslagen' van het leven in het kamp, werd een bezoek gebracht aan het NIOD-archief in Amsterdam. Daar bleken inderdaad verslagen te bestaan over Kamp IX van de Arbeidsdienst voor Meisjes in Maartensdijk. Maar nergens in de verslagen kon de locatie worden vastgesteld.

De doorbraak kwam toen de kwestie werd

voorgelegd aan een van de archivarissen. De nuchtere wedervraag luidde: "Heb je al in het telefoonboek gekeken?" Het NIOD bleek te beschikken over een groot aantal telefoonboeken uit de periode 40-45, waaronder dat van Maartensdijk.

En daar stond het, op de eerste bladzijde, onder de A: 'Arbeidsdienst voor Meisjes, Kamp IX, Huize Persijn', telefoonnummer 212. (Foto) Het kamp was gelokaliseerd, maar waarom wist bijna niemand van het bestaan van dit meisjeskamp?

Achtergrond

Voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog werden Nederlandse burgers en militairen, zowel 'vrijwillig' als verplicht, ingezet om werkzaamheden te verrichten voor de Duitsers. Vrijwel onmiddellijk na de capitulatie begon de bezetter met de uitvoering van een zorgvuldig voorbereid project om arbeidskrachten te rekruteren voor de oorlogsinspanningen van het Nationaalsocialistische regime in Duitsland. Binnen dat project zijn een aantal onderdelen te onderscheiden.

*De **Werkverschaffing** werd in Nederland ingesteld om werklozen een nuttige tijdsbesteding te geven. Hoewel het begrip werkverschaffing al in de negentiende eeuw voorkomt, is het vooral bekend uit de crisisjaren en de jaren 1930-1940. Bekend zijn de werkverschaffingsprojecten, zoals het Amsterdamse Bos, het Kralingse Bos en de hoogveenontginningen in*

4

MAARTEI NETNI	
ZIE OOK ONDER A C	
BIJGEWERKT TOT 8 OCTOBER 1942	
LIJST VAN A	
Amstel, A. v., Loonploeg- en dorpsbedr., Tolakkers, 115	231
Apeldoorn, L. A. v., Theetuin Mauritssove	217
Arbeidsdienst voor Meisjes, Kamp IX, Huize Persijn	212
Asselt, G. v., Gedipl. kraamverzorgster, Molenveg. 34	305
Asselt, Gebr. v., Brandstoffen- en groen-	
Es & Zn., Pa	
Dorpsweg 181	
Erteloven, H.	
Dorpsweg 4	
Floor, W., Boe	
b. h. station,	
Gemeente en	
Gemeentehuis	

Gedeelte bladzijde uit telefoonboek uit 1942.

oost Nederland. De werkverschaffing was verplichte arbeid voor werklozen. Al vanaf 1937 werden Nederlandse werklozen onder druk gezet om werk in de Duitse oorlogsindustrie te aanvaarden als 'passende arbeid'.

Na de capitulatie werd de inschakeling van Nederlandse arbeiders in de Duitse oorlogseconomie geïntensiveerd onder de noemer '**Arbeitseinsatz**'. Al in het najaar van 1940 begon de actieve werving. Aanvankelijk op basis van vrijwilligheid, met min of meer normale arbeidsvoorwaarden zoals salaris en vakantie, maar met allengs meer druk en repressie. Vanaf januari 1942 werd de dienstverplichting voor alle Nederlanders afgekondigd en vanaf 6 mei 1942 werd een verordening uitgevaardigd volgens welke alle mannen van 18 tot 35 jaar verplicht werden zich bij het arbeidsbureau te melden. Dat maakte de weg vrij voor de actieve opsporing van weigeraars, de zogenoemde onderduikers. Arbeidsinzet was daarmee uiteindelijk dwangarbeid.

In juni 1940 werd de Nederlandse **Opbouwdienst** opgericht, met het doel de demobilisatie van het verslagen Nederlandse leger in goede banen te leiden. Zo'n 60.000 mannen werden gedemobiliseerd en ondergebracht in een groot aantal zogenaamde Kampen. De afgezwaide militairen werden de eerste tijd aangeduid als 'Soldaat', maar later werd dat 'Werker'. In de gemeente Maartensdijk werd 'De Hertenkamp', een pas in 1939 gebouwd 'kamphuis' van het Nederlands Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen, gevorderd en in gebruik genomen door de opbouwdienst. De Nederlandse majoor J.N. Breunese werd commandant van de Opbouwdienst, die al na een half jaar geleidelijk werd omgebouwd tot de Nederlandsche Arbeidsdienst.

De oprichting van een **Nederlandse Arbeidsdienst (N.A.D.)** werd al in juli 1940 besproken met dr J.E. de Quay, één van de oprichters

van de Nederlandsche Unie. De Arbeidsdienst werd in 1941 georganiseerd in 4 districten met in totaal 15 korpsen, die elk bestonden uit 4 kampen. De mannen werden ingezet bij het aanleggen van wegen en kanalen en in de landbouw. Zij leerden exerceren met de schop aan de schouder en uiteindelijk werden zij daarmee zorgvuldig voorbereid op het graven van tankvallen en loopgraven aan het (oost) front. Steeds nadrukkelijker werden de NSB en de nationaalsocialistische ideologie onderdeel van het kampleven. De oorspronkelijke commandant Breunese heeft zich daar lang tegen verzet, maar hij werd – om die reden – al in augustus 1941 aan de kant gezet.

De Arbeidsdienst voor Meisjes

De Arbeidsdienst voor Meisjes (ADvM of ADM) begint ergens in maart 1941 met kampen in Maarsse, Barchem, Lunteren en Markelo.

Waarnemend Algemeen Leidster en Stafleidster A.C.W. Huigen schrijft in een uitgebreide brochure dat de circa 30 oprichtsters/leidsters hun vorming hebben opgedaan als arbeidsmeisje in Duitsland. De officiële verordening is overigens gedagtekend op 23 mei 1941.

Arbeidsmeisjes kregen – net als de mannen – een dienstverband voor zes maanden. Bij de mannen werd de vrijwillige arbeidsdienst per 1 april 1942 omgezet in een ‘arbeidsdienstplicht’. Voor de meisjes is zo’n dienstplicht er nooit gekomen, hoewel de NSB zich daar nadrukkelijk voor heeft ingezet. Alle arbeidsmeisjes waren dus vrijwilliger en Willem van Breen benadrukt dan ook dat alle meisjes een nationaalsocialistische achtergrond hadden. De meisjes kregen kleding uitgereikt. Tijdens het werk werd blauwe kleding gedragen met bonte hoofddoek en in de vrije tijd een uniform van groen laken met witte of kleurig geruite bloes en een groene baret. Naast kleding, huisvesting, voeding en geneeskundige behandeling ontvingen de arbeidsmeisjes fl. 0,20 zakgeld per dag. De reiskosten werden vergoed. Verder is nog bekend dat ze eens in de zes weken verlof kregen om van zaterdag tot maandagavond bij familie of verwanten te vertoeven. Op de overige zondagen mochten de meisjes vrij wandelen in de omgeving

Landgoed Persijn

Buitenplaats Goudestein in Maarssen was de eerste verblijfplaats van de ADM met 9 leidsters en 25 kamlleden. Kamp Doorn (landgoed Berkenheuvel) was de centrale vestiging, waar ook de staf gehuisvest was. De Kampen in Maartensdijk en Hilversum (De Hooge Dreuvik) behoorden tot de vroege kampen en in onze regio volgde ook nog Laren.

Kamp IX Maartensdijk was, zoals gemeld, gevestigd in Persijn aan de Achterweteringseweg. Landgoed Persijn is van 1721 tot 1917 in het bezit geweest van de familie van Hengst. Hoe de ADM aan Persijn is gekomen is niet bekend. De website van landgoed Persijn vermeldt over de vooroorlogse periode: ‘De familie van Hengst blijft eigenaar tot 1919.

In dat jaar verkrijgt een houthandelaar het eigendom van Landgoed Persijn. Illegaal wordt een groot deel van het bos gekapt en wordt onherstelbare schade aangericht. Het is onbekend in exact welke mate, maar dat Landgoed Persijn kort voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog is leeggeroofd en uitgewoond, is evident. Dit is letterlijk van toepassing op het Landhuis. Verder worden de paardenstal, de koetsierswoning, de kassen en de orangerie gesloopt.

De resterende boomgaard wordt omgevormd tot grasland. De resterende vijverpartijen worden gedempt en omgezet naar weilanden.’ Het pand werd door de Nederlandse Arbeidsdienst met ingang van 27 januari 1942 gehuurd van de toenmalige eigenaar H. Hoogland, die destijds adres hield op Wittevrouwensingel 40 in Utrecht. De eerste bewoonders moeten dus ergens begin 1942 zijn gearriveerd. Op Persijn werden tegelijkertijd 42 meisjes en 7 kaderleden gehuisvest.

De arbeidsmeisjes hebben dus waarschijnlijk een landgoed in slechte staat aangetroffen. Dat werd naar buiten toe stil gehouden. In een ronkend artikel schetst het nationaalsocialistische blad Nederlandsch Vrouwenleven uit 1943 een idyllisch beeld.

“Verscholen tusschen het groen en omringd door een mooi park, ligt de vriendelijke villa „Persijn“. Het eerste wat ik van de arbeidsmeisjes zag of liever hoorde was een vrolijk gezang, dat mij toen ik door de lange oprijlaan naderbij kwam, afkomstig bleek te zijn van een groep meisjes, die dezen dag binnendienst hadden en aan het aardappelschillen waren.

In de vroolijke, blauwe werkjurken gestoken, met een fleurige doek om het hoofd gewonden, zag ik hen overal in het huis „Persijn” met hun verschillende diensten bezig. Zij schiepen een sfeer waarin ik voelde dat op prettige wijze gewerkt werd. (...)

Het huis is middelmatig groot. Frissche, groen geschilderde kribben, twee boven elkaar, waarop het beddegoed op uniforme manier opgemaakt ligt, In de kastjes, eveneens groen gekleurd, die tusschen de slaapplaatsen staan, bewaren de meisjes hun uitrusting, hun particuliere spulletjes als postpapier, enz. Op de grootere slaapzalen, waschbakken voor algemeen gebruik. Waar deze ontbreken is er een waschlokaal ingericht. De leidsters bewonen samen een kamer; hier geven een paar boeken en eenige foto's aan den wand een meer persoonlijk aanzien. Op den zolder is er een zeer belangrijke afdeling, nl. de kamer waar de voorraad kleeding is opgeslagen. In een lange rij de vlotte donkergroene uniformen, op stapels de verschillende blouses die erop gedragen worden, de werkjurken, hoofddoeken, trainingspakken en onderkleeding. Rijen schoenen — werk- en uitgaansschoenen — gypjes, klompen, sokjes voor in de klompen, de leuke schoudertasschen, het dorado voor het arbeidsmeisje die hier haar heele uniform en arbeidskleeding komt uitzoeken en voor het eerst met begrijpelijken trots in haar uniform rondstapt.”

Het dagelijks leven in Kamp IX

Het hierboven geciteerde artikel geeft ook een beeld van het dagritme in kamp IX: kwart voor zes reveille, werk in buiten- of binnendienst, appèl, theedrinken, verplichte rust, sport of vormingslessen, avondactiviteit. Het dagelijks leven in de kampen wordt op die manier in propagandistische brochures en jubelende filmpjes vastgelegd, maar ook in wekelijkse verslagen die door de kampleidster worden opgesteld. Die verslagen worden in het centrale kantoor in Doorn nauwkeurig gelezen en voorzien van vragen en aantekeningen in rood potlood. Vragen om verduidelijking en kritische opmerkingen (bij de vermelding van een sportactiviteit: 'slechts 1x per week?,

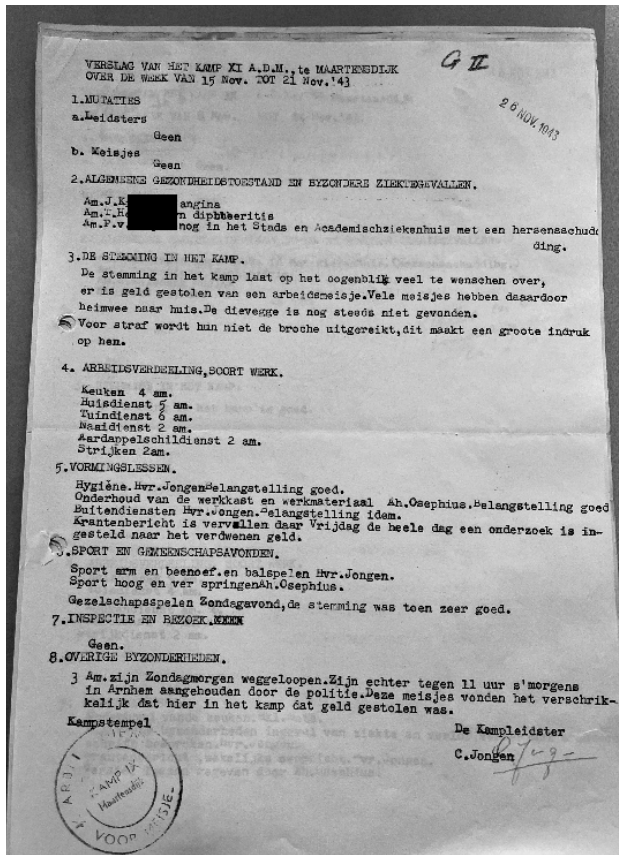
tijdsduur?') komen in brieven en moeten beantwoord worden. De kampleidster rapporteert dan ook wat afstandelijk: onder het kopje 'Stemming in het kamp' staat steevast 'De stemming in het kamp is goed. De enige uitzondering komt verderop aan de orde.

Centraal in de verslagen en in de dagindeling van de arbeidsmeisjes staat 'de arbeid'. Er wordt onderscheid gemaakt in binnen- en buitendienst. De binnendienst bestaat uit huis-, tuin- en keukendienst, naaidienst, aardappelschilddienst en strijken. De buitendienst vindt plaats in de eigen kwekerij, bij boeren in de omgeving, in de huishouding bij grote gezinnen. Eén van de verslagen vermeldt: '4 Am (red: arbeidsmeisjes) schrijven distributie stamkaarten uit op het Gemeentehuis in Maartensdijk. Toestemming is telefonisch verleend door Wn. Alg, Leidster Mej. Huigen daar de groepsleidster afwezig was.'

Belangrijk onderdeel van de verslaglegging was de 'Algemeene gezondheidstoestand en bijzondere ziektegevallen'. Bijna alle verslagen maken wel melding van (meestal triviale) gezondheidsproblemen, vooral van houdings- en bewegingsapparaat. Soms wordt de huisarts/kamparts dokter ter Steege vermeld.

Opvallend zijn de typische infectieziekten, die horen bij het leven in een kamp of kazerne. Scabies (schurft) komt regelmatig terug, maar keelontsteking – in het bijzonder difterie – is

Op 2 mei 1943 komt er weer een nieuwe lichten van 42 meisjes, die ook tewerk worden gesteld in de buitendienst. Dit betekent het einde van de isolatie en het opheffen van alle beperkingen, met dien verstande dat in juni nog een korte periode van isolatie (zonder ontruiming) wordt ingelast wegens roodvonk, evenals in augustus wegens opnieuw difterie.

Onder Overige Bijzonderheden vermeldt de kamplidster onder meer de 'onwettige afwezigheid' van de arbeidsmeisjes. In de rapportage van 15 november 1943 meldt zij dat er geld van een van de meisjes gestolen is. Dit zorgt voor opschudding: *'De stemming laat te wensen over omdat er geld gestolen is van een arbeidsmeisje. Vele meisjes hebben daardoor heimwee naar huis. De dievegge is nog steeds niet gevonden. Voor straf wordt hun niet de broche uitgereikt, dit maakt groote indruk op hen.'*

In hetzelfde verslag: *'3 Am. zijn Zondagmorgen weggelopen. Zijn echter tegen 11 uur s' morgens in Arnhem aangehouden door de politie. Deze meisjes vonden het verschrikkelijk dat hier in het kamp dat geld gestolen was.'* Twee weken later: *'Woensdag 1 december heeft arbeidsmeisje Diny C(...) bekend dat zij Fl. 6.50 had ontvreemd. Daar de daderes nu eindelijk bekend heeft was het mogelijk om op 4 December de broche aan de arbeidsmeisjes uit te reiken.'*

Een week later meldt de kamplidster mevrouw Jongen dat *'Meisje C(...)' wordt opgenomen in het 'hospitaal voor neurologisch onderzoek.'* Dat onderzoek levert kennelijk niets op, want *'Meisje C(...) wordt per 18 december met buitengewoon verlof gestuurd in afwachting van ontslag.'*

De nationaalsocialistische indoctrinatie

Eerder werd al gemeld dat de arbeidsdienst werd vormgegeven in samenspraak met J.E. (Jan) de Quay, medeoprichter van de omstreeden Nederlandsche Unie. De Unie richtte zich op 24 juli 1940 tot het Nederlandse volk en riep het op zich te verenigen 'tot doelbewuste arbeid voor het behoud en de versterking van vaderland en volksgemeenschap en tot voor-

een grote boosdoener. Bij drie difterie-uitbraken wordt het kamp geïsoleerd. Daarnaast zijn er ook meldingen van losse gevallen van difterie, zonder isolatie van het hele kamp.

Van 4 oktober tot 25 oktober 1943 wordt het kamp geïsoleerd wegens een geval van difterie ('diphterie'). In de weekverslagen staat dat op 18 oktober alle (niet zieke) arbeidsmeisjes (AM) worden overgeplaatst naar Laren (Kamp XIV).

Van 24 februari tot 11 maart 1944 wordt het kamp opnieuw geïsoleerd wegens 'diphtherie'. Ook nu betekent dat feitelijk weer een ontruiming; dit keer door alle meisjes met verlof te sturen 'in afwachting van ontslag'. Dit ontslag is het regulier ontslag aan het eind van de aanstelling van 5 ½ maand.

Ook Hopvrouw Jongen is van 23 maart tot 19 april 1943 met ziekteverlof. In het weekverslag staat dat ze is opgenomen in het ziekenhuis met difterie. De rapportage wordt in deze periode overgenomen door Adspirant Hopvrouw A.C. Osephius.

bereiding van de voorwaarden en de wegen van hun bestaan en welzijn in de toekomst.' De oprichters wilden met hun organisatie de NSB de wind uit de zeilen nemen en dat was ook het doel van de eerste Commandant van de Arbeidsdienst J.N. Breunese. Dat is – wat de arbeidsdienst voor meisjes betreft – faliekant mislukt.

Al kort na de oprichting werd geprobeerd om de zogenoemde 'Groot Germaanschen Groet' met de gestrekte rechterarm in te voeren bij de N.A.D. en de ADM. In een brief van 18 juli 1941 schrijven de Afdelingsleidsters aan Breunese een verzoekschrift. 'Deze groet kan door (...) de arbeidsmeisjes zwijgend worden gebracht. (Red.: dat wil zeggen zonder de uitroep 'Heil Hitler' of de NSB-variant 'Hou Zee') Dit is namelijk niet de groet van een bepaalde partij, doch van alle nationaalsocialisten in geheel Europa.'

Breunese weigert en wordt – mede hierdoor - drie weken later, met ingang van 5 augustus 1941, 'eervol ontslagen' door Seyss-Inquart. Op 6 augustus (!) schrijft De Leidster der Afdeling Organisatie E.J.H. de Bruyn dat 'den Rijkscommissaris' (red: Seyss-Inquart) de groetplicht voor de Arbeidsdienst voor Meisjes heeft ingevoerd.

Bijzonder is wel dat het kennelijk van de kampleidster afhing in welke mate de nationaalsocialistische indoctrinatie plaats kreeg in het programma. In Kamp IV in Maarssen werden volgens de weekverslagen de Instructie poetsmiddelen, de Theorie afwasschen en het

Practisch stoppen en naaien afgewisseld met de vormingslessen Leven en werk van Adolf Hitler, Mein Kampf, 'Het stichten van het 1^e en 2^e Rijk', Politiek weekoverzicht (met frontberichten), Eventuele gevolgen van de invasie en Het 12-jarige bestaan van de NSB.

In Kamp IX Maartensdijk is in de verslagen veel meer ruimte voor sport, gemeenschapsavonden en vormingslessen over hygiëne en huishoudelijke vorming. De maatschappelijke vorming door kampleidster Jongen wordt aangekondigd met de neutrale titel Krantenberichten. Pas als Aspirant Hopvrouw A.C.

Osephius de verslaglegging van Jongen overneemt verandert de toon: 'Op 11 december de bijeenkomst i.v.m. 12-jarig bestaan NSB In Nederland bezocht met de meisjes. Sprekers waren o.a. De Leider Mussert, Dr. Seyss-Inquart, van Geelkerken enz. Het was voor allen een prachtige en leerzame middag.'

De nationaalsocialistische propaganda maakte graag gebruik van verhalen en beelden uit de arbeidsdienst. Ook de kampen van de meisjes werden ingezet om propaganda te bedrijven. In het archief Beeld en Geluid zijn tenminste 9 beeldfragmenten met Polygoonopnamen in de meisjeskampen. In het weekverslag van Kamp Maartensdijk van 23 juli 1944 staat de mededeling dat er filmopnamen gemaakt zullen worden op 26 juli 1944 'door Kompaan Richel en Mijnheer van Maden'. De laatste Polygoonopname van Beeld en Geluid is gedateerd op 4 augustus 1944. Op deze film (een fragment van 1 minuut) is te zien hoe een groep geüniformeerde meisjes weglopen van een gebouw dat, op basis van de hoek- en raamversieringen, onmiskenbaar Huize Persijn is. In het NSB-tijdschrift *Nederlandsch Vrouwenleven* van 15 oktober (*zaaimaand*) 1943 is het artikel Een kijkje bij onze Arbeidsmeisjes opgenomen van de hand van Elsa van Maerlant. Dit artikel beschrijft uitvoerig 'Meisjeskamp Persijn'. Een 'glossy' brochure van maar liefst 36 bladzijden verschijnt in 1943 onder redactie van eerdergenoemd stafleidster A.C.W. Huigen. 'We stellen ons in dienst van het volk', luidt haar slotwoord. De foto op blz. 3 toont de omslag van de brochure.

Foto Wönr nr. 75-10a. Zang der arbeidsmeisjes in Maartensdijk.

Bezoek Seyss Inquart

Op 18 mei 1940, kort na de Duitse inval van Nederland op 10 mei 1940, kreeg Arthur Seyss-Inquart een benoeming als Rijkscommissaris van Nederland, voluit *Reichskommissar für die besetzten niederländischen Gebiete*. Seyss stond binnen de Nationaalsocialistische Duitse Arbeiderspartij (NSDAP) als (te) gematigd bekend. Hij was vanaf het begin van de

bezetting regelmatig in de Polygoonjournaals te zien waar hij zich als weldoener en kindervriend presenteerde. Het Polygoonjournaal diende in de eerste plaats als instrument om de activiteiten van gelijkgeschakelde instellingen, waaronder de N.A.D., onder de aandacht van het Nederlandse bioscooppubliek te brengen.

Op 23 juli 1942 bezocht Seyss-Inquart de kampen Maartensdijk en Laren. Het bezoek moet voor de kampleidsters een hoogtijdag geweest zijn. En het bezoek is uiteraard ingezet door de NSB-propaganda-afdeling. Er is een Polygoonfilm van gemaakt, die helaas alleen beelden van het kamp in Laren vertoont.

In de beeldbank van de Tweede Wereldoorlog, die beheerd wordt door het NIOD, staan 27 foto's, die worden toegeschreven aan Kamp IX in Maartensdijk. Voor een aantal foto's zal dat zeker waar zijn, maar een deel van de foto's lijkt in Laren gemaakt te zijn.

Het einde van het kamp en ontslag kampleidsters

De huurovereenkomst van Landgoed Persijn werd in eerdergenoemde brief van 13 augustus 1945 met terugwerkende kracht per 1 oktober 1944 ontbonden. Het pand werd (in haast?) verlaten met achterlating van (een deel van?) de inventaris. Al eerder in 1944 vermeldt een weekverslag: 'Ing. Van der Vegte en Dr. Eckhart bezichtigden het kamp, daar zij interesses hadden om het huis te kopen van den Huis-eigenaar Hoogland.' Over voornoemde kopers is verder niets bekend. We nemen maar aan dat dat niets geworden is, want er bestaat een brief van het Centraal Bureau Verzorging Oorlogsslachtoffers aan de directeur van de Rijksgebouwendienst (26 september 1945) waarin staat:

Extra

Een aantal van de propagandistische films, foto's en brochures over de Arbeidsdienst voor Meisjes en Persijn vindt u op www.stmaerten.nl.

BEZOEK VAN DEN RIJKS-COMMISSARIS Aan arbeidskampen voor meisjes te Laren en Maartensdijk

Donderdag heeft de Rijkscommissaris, Rijksminister Dr. Seyss Inquart, in gezelschap van den Gesandter Bene, Generalarbeitsführer Bethmann, Stabsführerin Schildberg, commandant de Bock van den N.A.D. en Stafleidster Mej. I. Huigen, een bezoek gebracht aan de arbeidskampen voor meisjes te Maartensdijk en Laren.

Te Maartensdijk bezichtigde de Rijkscommissaris het kamp en woonde een deel van het onderricht bij, waarna hij zich op de hoogte liet stellen van de werkzaamheid der arbeidsmeisjes.

Te Laren werden de Rijkscommissaris en zijn gezelschap bij „Dennenoord” aan de Naarderstraat feestelijk ontvangen door de meisjes, die hem een welkomstlied toezongen en bloemen aanboden. Nadat de kampleidster, houvrouw R. Joolink, den Rijkscommissaris officieel had begroet, bezichtigden de gasten het huis. Tot slot zat de Rijkscommissaris aan een eenvoudigen koffiemaaltijd met de arbeidsmeisjes en haar leidsters aan, waarbij hij zich in ongedwongen gesprekken op de hoogte liet stellen van de bijzonderheden van haar taak. In den middag vertrok de Rijkscommissaris, hartelijk uitgeleide gedaan door alle kampbewoonsters.

N.A.D. NR. 15-7. Leidsters te Maartensdijk stellen zich aan den Rijksoverheid voor.

'Het is waarschijnlijk, dat een gedeelte van de Haagsch-Hervormde Rusthuizen, als onderdeel van de in margine genoemde Gestichten, voor den komenden winter naar den Haag terugkeert. Op het oogenblik is dit deel in Huize 'Persijn', Achterweteringscheweg 10 in Maartensdijk gehuisvest, vroeger bij den N.A.D. in gebruik en nadien (red: in) bezit van Uw dienst overgegaan. De in Huize 'Persijn' aanwezige inventaris werd blijkbaar in bruikleen aan de Haagsch. Herv. Rusthuizen, die door oorlogsgeweld het meerendeel van hun bezittingen verloren, afgestaan.' Aangenomen mag worden dat Persijn na de bevrijding is gevorderd door de Rijksgebouwendienst.

Een handgeschreven briefje bevestigt een afspraak dat '40 ijzeren kribben' mogen worden opgehaald en naar Wijhe vervoerd mogen worden, mits een ontvangstbewijs wordt afgegeven aan de directeur van het Rusthuis der Ned. Herv. Gemeente.

De website van Landgoed Persijn vermeldt niet eerder dan 1956 een nieuwe eigenaar: Stichting De Opbouw.

De Stafleidster van de ADM, A.C.W. Huigen, staat opgenomen in het register 'Ontrouw en zuivering'. In deze database zitten de namen van ongeveer 4500 personen, voornamelijk politiemensen, die op grond van het zuiveringsbesluit zijn vervolgd en zijn berispt, geschorst of ontslagen. Kennelijk is 'A C W Huigen geboren 16 Juli 1903' onder het Zuive-

ringsbesluit 1945 onderzocht en gesanctioneerd met ontslag. Van het ontslag is een bevestiging terug te vinden in het Nationaal Archief; de ontslaggrond is Zuiveringsbesluit 1945; dat is een gedwongen oneervol ontslag, met terugwerkende kracht gedeeld op 18-09-1944, maar met behoud van pensioenrechten. Stafleidster Huigen was gestationeerd in Doorn, maar bemoeide zich actief met de gang van zaken in de kampen. In de weekverslagen van Kamp IX wordt ze een aantal keren genoemd bij

bijzondere situaties, zoals gedwongen ontslag van arbeidsmeisjes.

Opvallend is dat ook Aspirant Hopvrouw A.C. Osephius in dit register is opgenomen. Zij neemt gedurende een periode in de weekverslagen een steeds grotere plaats in en tijdens het ziekteverlof van Kampleidster Jongen ondertekent zij ze ook. Ze verzorgt talrijke activiteiten, maar rapporteert ook enthousiast over een bezoek aan de 12^e verjaardag van de NSB. Een weekrapport van juni 1944 meldt plotseling dat 'Ads Hvr Osephius' met buitengewoon verlof is gestuurd 'in afwachting van ontslag'. In een volgend verslag wordt gemeld dat ze per 1 juli is ontslagen. In het Nationaal Archief is geen ontslagbesluit gevonden. Ook van hopvrouw Jongen bestaat een ontslagbewijs in het Nationaal Archief, maar hier is de ontslaggrond het Koninklijk Besluit van 17-09-1944, de ontslagdatum is 25-09-1944. Hier is sprake van een 'ongevraagd eervol ontslag'. Dat is minder zwaar dan het oneervol ontslag van de eerdergenoemde stafleden.

Waarom weten maar weinig mensen van Kamp IX?

Blijft de vraag: waarom wist bij de eerste navraag bijna niemand van het bestaan van Kamp Maartensdijk en de locatie in Huis Persijn? Het antwoord is speculatie, maar we willen toch een poging wagen.

In de eerste plaats zijn de meisjeskampen sowieso minder bekend dan de mannenkampen. De arbeidsdienst voor mannen had een veel grotere omvang door de arbeidsdienstplicht. De kampen voor mannen waren op militaire wijze georganiseerd en hadden de grootte van 220 man, die werden gehuisvest in barakken. Door de omvang en de activiteiten waren de kampen ook duidelijk zichtbaar in het openbare leven. De mannen werkten in het buitengebied en marcheerden met de schop op de schouder door de straten.

Meisjeskampen bestonden doorgaans uit ongeveer 40 meisjes, die vooral werden gehuisvest in grote landhuizen. Er werd veel gewerkt en gerecreëerd op het landgoed en de werkzaamheden bestonden uit binnendienst op het landgoed of 'buitendienst' in grote gezinnen of op boerenbedrijven. De arbeidsmeisjes waren dus veel minder zichtbaar en ze werden binnen de organisatie van de N.A.D. ook nauwelijks serieus genomen. Ook de ligging van Persijn (een besloten, parkachtig landgoed in een agrarische lintbebouwing, droeg natuurlijk niet bij aan de zichtbaarheid.

Het ontbreken van dienstplicht had tot gevolg dat de meisjes vrijwel uitsluitend geselecteerd werden uit kringen, die positief stonden tegenover het nationaalsocialistisch gedachtegoed. Het kader was weliswaar strak in de nationaalsocialistische leer, maar werd ook vanuit de staf in Doorn streng gecontroleerd. De indoctrinatie (eufemistisch 'vormingslessen') vond plaats voor eigen parochie en in besloten kring. Dissidente geluiden, desertie of verzet waren daarom vrijwel volledig afwezig. Ook in de propaganda, die in de vorm van artikelen, foto's en films naar buiten werd gebracht, werden de meisjes waarschijnlijk ondergesneeuwd onder de informatie over de mannen.

Last but not least kan worden aangenomen dat ná de oorlog maar weinig mensen behoefte hadden om de aandacht te vestigen op de arbeidsdienst voor meisjes. Zowel de staf, als de meisjes, als hun familie, werden als 'fout' gezien. En ook de gezinnen, de boeren en de

organisaties (zoals de gemeente Maartensdijk!), waar de meisjes gewerkt hadden, zwegen vermoedelijk liefst over hun betrokkenheid bij '... de opvoeding in Nationaalsocialistisch geest tot volksgemeenschap en kameraadschap en tot hoge morele opvatting van den arbeid voor personen van beider kunne.'

Aldus geredeneerd was Kamp IX van de Arbeidsdienst voor Meisjes niet meer dan een vrij gesloten nationaalsocialistische 'bubbel', die – als ze al werd opgemerkt – na de oorlog liefst vergeten werd.

12

Verantwoording

Dit artikel is gebaseerd op het standaardwerk 'De Nederlandsche Arbeidsdienst 1940 – 1945' van Willem F. van Breen, aangevuld met eigen onderzoek in de archieven van het NIOD, het Nationaal Archief, Beeld en Geluid en diverse open bronnen op internet. Tips en aanvullingen kwamen onder meer van Geert Boorsma, Kees Dorrestijn en Persijn-eigenaar Marcel Röhrs. Dit artikel is ook - voorzien van een volledige bronvermelding in voetnoten – te vinden op onze website www.stmaerten.nl (klik op 'Extra's bij St Maarten 64').

Foto's: Archief NIOD.

Uit het culturele leven in Groenekan

Een memorabele culturele activiteit in het Groenekan van na de Tweede Wereldoorlog

Frank Klok

In Sint Maarten nr. 52 (mei 2017) werd al een beknopte *tour d'horizon* geschetst langs het culturele leven in Groenekan, met een accent op de laatste 30 jaar. In dit nummer gaat de auteur wat gedetailleerder in op een van de beter gedocumenteerde, en nog niet eerder in Sint Maarten beschreven activiteiten uit het culturele leven in Groenekan in de periode na de Tweede Wereldoorlog, te weten het *Oranjecabaret* (1959 - ca.1980). In een volgende St. Maarten hoopt de auteur dan ook een bijdrage te kunnen wijden aan een daaropvolgende en goed gedocumenteerde culturele activiteit in het Groenekanse: *Muze in 't Groen* (1996-2013)

Extra

De plaatsruimte in de papieren Sint Maarten is beperkt. Om de liefhebbers toch met wat meer materiaal van de Oranjecabarets kennis te laten maken is ook een langere versie van dit artikel geplaatst op de website van de Historische Vereniging Maartensdijk!

Voorgeschiedenis

In 1932/33 werd de *Vereniging Groenekans Belang* opgericht. De vereniging kwam bij elkaar in café Bijloo op de hoek van de Groenekanseweg en de Kon. Wilhelminaweg (KW-weg). Daar maakte men onder meer cabaret en volgens overlevering was een mw. Rozendaal daarbij actief betrokken. Wellicht was hier bedoeld *Roosendaal*, een familienaam die we later in Oranjecabaretverband

weer tegenkomen. Misschien dat dit al een vroege opmaat was naar dat latere Oranjecabaret?

In 1941, in de Tweede Wereldoorlog, werd *korfbalvereniging KAMEO* opgericht (officieel afkorting van: Korfbal Atletiek Maartensdijk En Omstreken). In de oorlog kreeg de afkorting als verzetsbetekenis overigens '*Kraakt Alle Moffen Eert Oranje*'. KAMEO vierde in 1946 haar 1e lustrum en in 1956 haar 3e lustrum en organiseerde ter gelegenheid daarvan bonte avonden. Daar werden – getuige de programma's – sketches en liedjes opgevoerd, die waren bedacht en geschreven door Teus van Rooijen en Jan Buikstra. Teus werkte bij de NS en woonde op Eiklaan 1; Jan was onderwijzer in Utrecht en woonachtig op de KW-weg nr. 401.

Oranjecabaret

Diezelfde Teus van Rooijen en Jan Buikstra waren jaren later de initiatiefnemers van het Oranjecabaret '*Voor Groenekan, door Groenekan, over Groenekan*'. Het Oranjecabaret was een activiteit die in de marge van de Oranjefeesten op de verjaardag van Hare Majesteit Koningin Juliana op 30 april zijn beslag kreeg. De oranjefeesten zelf werden georganiseerd door de Oranjevereniging 'Groenekan', die na de Tweede Wereldoorlog op 29 december 1945 werd opgericht en - getuige een gedenkbord dat werd aangetroffen in het archief van de RHCVV - tenminste 30 jaar werd geleid

13

door Max Brouwers, boomkweker in Groenekan.

Het Oranjecabaret werd bedacht en op de planken gezet door een aantal enthousiaste Groenekanners. Het doel was - naast het brengen van jolijt, het op een lichte cabareteske wijze – het op de hak nemen van lokale Groenekanse gebeurtenissen en figuren. Het cabaretgezelschap kende geen formele organisatie en in de archiefstukken zijn dan ook geen statuten of financiële verantwoordingen te vinden. Op een handgeschreven kladje, met wat kleine uitgaven na, leek alles met gesloten beurzen te gaan. Of er wellicht entree werd geheven is niet bekend en van een verantwoording van de eventuele inkomsten (laat staan van de nu gebruikelijke subsidies vanuit de lokale overheid) is geen spoor in de stukken te vinden.

Populair

Dat Oranjecabaret heeft met zekerheid 15 keer en vermoedelijk zelfs een kleine 20 keer (1959 tot ca. 1980) met grappen, grollen en parodieën op lokale Groenekanse dorpsroddels en Groenekanse personen een hoogtepunt van die Oranje-vieringen gevormd.

Tussen 1959 en 1966 werden onder leiding van Teus van Rooijen 7 oranjecabarets gemaakt en van 1967 tot ca.1980 werden tenminste 8 cabaret-edities onder leiding van Jan Buikstra gerealiseerd. Tussen deze twee perioden is er waarschijnlijk 1 of 2 jaar een gezelschap van buiten Groenekan ingehuurd om een cabareteske avond te verzorgen. De waardering daarvoor was niet groot, getuige de opmerking daarover van de enige echte lady van Groenekan (dixit Wil Tieland) tegen Teus van Rooijen: “Teus, al ga je er alleen maar staan!”

In het cabaret van 1976 traden Jan Buikstra en Teus van Rooijen samen op en memoreerden met elkaar 15 jaar Oranjecabaret in Groenekan.

Dat het Oranjecabaret populair was blijkt ook

zowel uit de lange staat van dienst en het hoge aantal bezoekers. De kantine van de Eskem kon ca. 150 bezoekers herbergen en dat was onvoldoende om alle belangstellenden te kunnen bergen. Daarom moest men al in het tweede jaar overgaan op twee voorstellingen. De tent op de ijsbaan, die later werd gebruikt, had een capaciteit van ca. 500 bezoekers. Ook toen waren de voorstellingen nog steeds afgeladen vol, maar men kon het dankzij die tent net aan met één voorstelling. Maar ook nog na vele decennia blijkt uit de interviews met oudere Groenekanners over hun herinneringen aan de cabaretvoorstellingen, een vrijwel unanieme hoge waardering. Citaten:

- *“Het Oranjecabaret was voor onze Groenekanse dorpsgemeenschap het hoogtepunt van het jaar.”*
- *“De dorpsroddels werden gepresenteerd door twee kostelijke zgn. oude vrouwtjes, die - getooid met ouderwetse hoedjes e.d. en in plat Utregs - de soms scabreuze roddels verlekkerd met elkaar doornamen. Als die twee opkwamen dan braken ze de zaal zowat af!”*
- *“Wat het oudjaar-cabaret van Wim Kan was voor Nederland was het Oranjecabaret voor de Groenekanse dorpsgemeenschap. Wie met naam en toenaam genoemd werd in de sketches en/of liedjes van het cabaret telde echt mee in het dorp!”*
- *“Alleen de Zwaren van de kerk kwamen niet naar het cabaret!”*

Locaties

Vóór de bouw in 1985 van dorpshuis *De Groene Daan*, werden in Groenekan binnen-evenementen zoals het Oranjecabaret vaak georganiseerd in de kantine van de Eskem (toen een metaalfabriek aan de KW-weg 469) of wat later - met Koninginnedag in een tent op een weiland aan de Groenekanseweg. Dat terrein was van boer Wim Jansen aan de

Y. van der Neut

Y. van der Neut, pour chocolade,
Y. van der Neut, pour asperine,
Y. van der Neut, Iglo rollade,
Y. van der Neut, pour margarine.
Y. van der Neut, eau de Cologne,
Y. van der Neut, pour champignons,
Y. van der Neut, pour Coucque Bastogne,
Y. van der Neut, pour ons bonbons.

Y. van der Neut, pour mayonaise,
Y. van der Neut, pour Bellefleur,
Y. van der Neut, pour doos punaises,
Y. van der Neut, flacon odeur.
Y. van der Neut, pour cigarettes,
Y. van der Neut, pour fricandeu,
Y. van der Neut, prima croquettes,
Y. van der Neut, pour flacon shampo.

In het cabaret van 1976 werd met dit lied het belang van de firma Van der Neut voor Groenekan onderstreept.

Melodie 'Et maintenant' (o.m. Gilbert Becaud zong het).

Voordorpsedijk. 's Winters werd daar ook de ijsbaan van Groenekan opgespoten (op die plek staat nu een huis, Groenekaneweg 102). Er zijn ook cabarets gehouden in de gymzaal van de kleuterschool aan de Grothelaan (nu zit daar een gezondheidscentrum) en er is ook sprake geweest van cabaretuitvoering(en?) in het tenniscentrum achter op de Copijnlaan. *"Maar de feesttent op de ijsbaan was veel intiemer en gezelliger. Helaas kwam je altijd met voeten als ijsklompen thuis vanwege de vochtige ondergrond. Er stond weliswaar een warmtekanon in het midden, maar koud bleef het."*

Pas veel later werd voor de Oranjefeesten een tent opgezet in de tuin van Huize Voordaan.

Variété/Snip-en-Snap-achtig

Die cabarets werden toen nog niet gekenmerkt door harde kwetsende (politieke) grappen, maar hadden meer een variété-karakter. Snip-en-Snap-achtig, met de nodige lokale en

soms wat scabreuze spottertijen. Dat neemt niet weg dat sketches/liedjes voor die tijd toch stevig uit de hoek konden komen. In de paragraaf *Sketches* verderop in het artikel is een voorbeeld van zo'n steviger sketch beschreven.

Semiprofessioneel

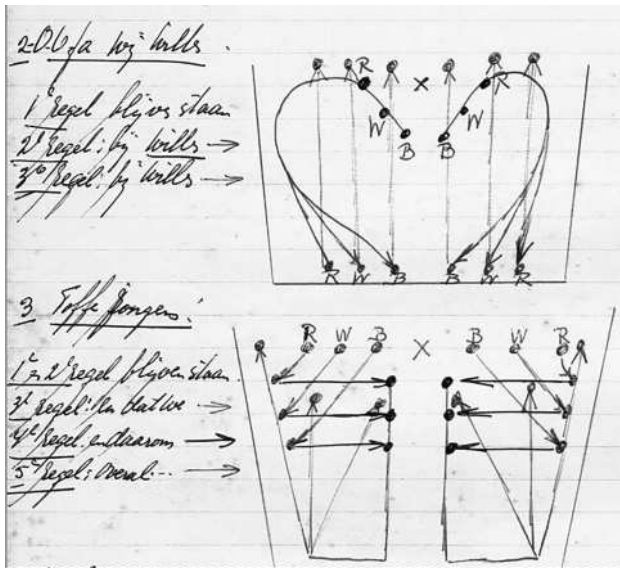
Dat de aanpak van het cabaret behoorlijk professioneel was moge blijken uit de vele regie- en rekwisieten-aanwijzingen, toneel-layout-schetsen en muzieknotaties van allerlei scènes en liedjes, die zijn aangetroffen in het archief van Teus van Rooijen. Met elkaar een compleet draaiboek. Hij was uitgesproken muzikaal, speelde piano, orgel, banjo en gitaar en was doorkneed in het lezen en noteren van muziek.

De voorbereidingen begonnen bij Teus al in oktober en er werd 1x per week 's avonds in subgroepjes gerepeteerd. Een paar weken voor de uitvoering begonnen de voltallige repetities. Teus stond bekend als een perfectionist en dat resulteerde na 7 cabarets helaas ook in een burn-out.

Musieknotaties in het archief van Teus van Rooijen, het openingslied van het cabaret 1960.

Bij Jan Buikstra (ook nauw betrokken bij zwembad de Kikker als voorzitter en badmeester) was het wat ongedwongener, minder perfectionistisch en veeleisend.

Choreografie voor de deelnemers aan de finale van het cabaret in 1964.

Jan Buikstra was taalvaardig en stond net als Teus muzikaal zijn mannetje. Hij was ook al wel $\frac{3}{4}$ jaar voor de uitvoering bezig met het bedenken en uitwerken van het programma. Op de repetities, die bij hem ergens in januari begonnen, kwam hij dan al met behoorlijk voldragen materiaal aanzetten. Jan van der Horst (speelde viool) zat ook bij het cabaret van Buikstra en bij hem thuis (Groenekansegweg 125) waren ook regelmatig repetities.

ters, C. Drieënhuizen, Kees Hoep (uit De Bilt), K.K. van Hoffen en zoon Julius, Carla Hulst, Jan Kersten, Geurt van Kouterik, mw. Kuijt, Jopie Melissen, dhr T. van Oort, Piet en Frans den Otter (Grothelaan), Egbert Roosendaal (onderwijzer) en zijn zussen Bettie en Ellen Roosendaal, Wil en Teus van Rooijen, Hans van Rooijen, Heleen en Adri van Rooy, Jan Spies, Emmy van Spijk, Wil Tieland, Jaap Verheijen (achter de schermen), Martin Verholt, Everdien Verschuur, Kapper Vink, mw. Van Voorst, Kees van Voorst, Mariette Willekes, Frans Witteveen.

Ook de muzikale begeleiding werd bemand met talent uit Groenekan zelf. In de periode Van Rooijen waren dat onder andere: *de drie jongens van Piet van der Steen op accordeon, Kees van Voorst gitaar en A. van Doorn accordeon.*

In de tijd van Buikstra waren dat onder meer: Jan van der Horst (viool), dochter José en schoondochter Emmy van Spijk (zang), Rob en Hans Schuller (banjo en gitaar), Gerard Copijn (fluit), Peter en Carolien Klopstra (Contrabas en piano) en ook weer Kees van Voorst (gitaar). Soms had ook de gemengde Groenekanse zangvereniging Octavia o.l.v. dirigent Ko Kramer, een plaats in het programma.

16

Medewerkers

Vele tientallen Groenekanners hebben enige tijd meegewerkt aan die cabaretuitvoeringen, zowel op als achter het podium. Het volgende door de jaren wisselende *tableau de la troupe* (ongetwijfeld niet compleet) heeft de auteur uit de archieven en uit interviews geprobeerd te reconstrueren:
Twee zusjes De Boer (Grothelaan), Iki Brouwers, Ysbrand Brouwers (van de kweek), Jan Buikstra en doch-

Café-sketch met Wil Tieland (links) en Everdien Verschuur (rechts).

Overigens dubbelden in het cabaretprogramma muzikanten ook regelmatig als figuranten/spelers.

Een paar apart

De dames Wil Tieland en Everdien Verschuur spanden in die bonte stoet medewerkers overigens wel de kroon. Zij namen deel aan vrijwel alle cabarets - zowel uit de periode van Teus van Rooijen als uit de Buikstraperiode - en vormden met hun plat *Utrechtse* dictie en sterke spel als oude roddelaarsters een ijzersterk en geliefd duo. Toen de oranjecabarets stopten bleven zij samen op speciaal verzoek voor bruiloften en partijen hun humoristische sketches verzinnen en vertonen. Dat deden zij onder meer voor de ruitervereniging Sint Maerten (bij mw. Schip op de historische krukboerderij aan de Groenekanseweg 113), voor de plattelandsvrouwen, lokale 100-jarigen, de 25-jarige bruiloft van een van de *Van Brenken* etc.

Overzicht van een deel van de oranjecabarets

Ieder cabaret werd in de Oranjefeestgids aangekondigd met een min of meer aansprekende titel. Van de programma's uit de tijd van Teus van Rooijen heeft de auteur die uit de archieven kunnen achterhalen.

Relatie Oranjefeesten en oranje-cabaret

Hoewel het in deze bijdrage natuurlijk primair gaat om het Oranjecabaret kan de auteur het

toch niet laten iets te zeggen over de feestgidsen van het *Oranjefeest* uit die tijd. In de programma's staat naast het voltallige bestuur van de Oranjevereniging en het dagprogramma inclusief de aankondiging van het Oranjecabaret, ook een groot aantal sponsorende middenstanders/ondernemers met hun reclameteksten afgedrukt. En met name dat laatste geeft een goede indruk van het grote bestand aan neringdoenden dat Groenekan toen nog telde! Wat de auteur betreft een interessante bijvangst m.b.t. de lokale geschiedenis van Groenekan! Hieronder is de programma-*centerfold* afgedrukt uit het Oranjefeest-programma van 1963, waarin ook het cabaret *Hiep-Hiep-Hoera* staat aangekondigd. Het volledige programmaoverzicht met de sponsors is op de website te vinden.

Sketches en Liedjes

Om de lezer verder een indruk te geven van de inhoud van sketches en liedjes volgt hierna een beperkte potpourri uit de diverse jaren van (fragmenten van) teksten, liedjes en – helaas schaarse - foto's uit enkele cabaretprogramma's.

Bij die selectie is geprobeerd enerzijds te kiezen voor materiaal dat ook voor de lezer nu nog actualiteitswaarde zou kunnen hebben en/of onmiskenbaar toegesneden is op Groenekan. Nú actuele kwesties, kwamen ook toen in de cabarets langs: woningnood (toen zeker zo nijpend als nu), *Wij zoeken een woning* en

Jaar en datum van uitvoering(en)	Titel van het cabaret
1959, 30 april	Tutti Frutti
1960, 29 en 30 april	Ha, Ha, Ha, Ha.
1961, 29 april en 1 mei	ORANJE-COCKTAIL
1962, 30 april en 1 mei	Groenekan op z'n best
1963, 30 april en 1 mei	Hiep Hiep Hoera (1e lustrum)
1964, 30 april en 1 mei	Allen klaar! Draaien maar
1965, 29 en 30 april	HIGH
1976, 30 april	30 jaar Groenekans Oranjefeest, 15 jaar Oranjecabaret. Er worden oude en nieuwe koeien uit de (stink-)sloot gehaald. (regie Teus van Rooijen en Jan Buikstra samen)

PROGRAMMA

1. 7.45 uur v.m.
Verzamelen bij de Beatrixboom in de Oranjelaan. In optocht, voorafgegaan door het fanfare corps van de muziekvereniging „Vriendenkring“ Westbroek, naar de ambtswoning van de Heer Burgemeester.
- Plm. 8.15 uur
Kinderzang in de tuin van de Burgemeester, waarna traktatie.
- Plm. 9.30 uur
RINGRIJDEN voor leden en voor kinderen op „Voordaan“.
2. op PLATTE WAGENS, gecostumeerd voor paren.
3. op LOSSE PAARD, (stijgbeugel toegestaan) geen zadel.
4. op FIETSEN, 10 v/m 12 jaar.
5. op FIETSEN, 13 v/m 15 jaar.
6. 2 uur n.m. precies
RINGRIJDEN voor leden, van 16 jaar en ouder.
VOLKSSPELEN voor kinderen, van 13 v/m 15 jaar en voor leden van 16 jaar en ouder:
a hardlopen met hinderlussen;
b krutwagentrijden.
KINDERSPELEN, voor kinderen v/m 12 jaar op het terrein „Voordaan“.

Opgave voor deelname aan de wedstrijden uitsluitend op het feestterrein.

Prijzuitreiking na afloop!

FEESTAVOND In de recreatiezaal van de Eskem; uitsluitend voor leden en voor kinderen van leden van 14 tot 16 jaar.

DEELNAME AAN DE SPELEN VOOR KINDEREN T.M. 15 JAAR STAAT OPEN VOOR ALLE GROENEKANSE KINDEREN.

Aavondprogramma

VOOR DINSDAG 30 APRIL EN
WOENSDAG 1 MEI

HET ORANJE CABARET BRENGT

EEN VROLIJK PROGRAMMA:

Hiep, hiep, hoera!

AANVANG 8 UUR n.m.

Zaal open 7.30 uur.

HET PROGRAMMA BLIJFT EEN VERRASSING.

DE SPELERS ZIJN GROENEKANERS.

de stamgast), ouderenzorg (Bejaardenhuis Het Laatste Loodje), gezondheidszorg (De Operatie), de kunstensector (Het Beeld) en een heus #me-too-geval. Maar natuurlijk stuitte de auteur ook op sketches die in dit woke-tijdperk gewoon niet meer zouden kunnen (b.v. De Loterij).

De programmering van de cabarets laten overigens zien dat het Groenekanse cabaret ook grote nationale en internationale kwesties niet schuwde (o.a. een wereldprimeur: een reis - in 1962 al - naar de maan met de Groenekanse raket Graspieper I). Naast al die serieuze zaken wist het Groenekans cabaret begin 60-er jaren ook de organisatie van het Songfestival op zijn conto te schrijven! Voorwaar een unieke prestatie voor een dorp van nog geen 2000 inwoners!

Hopelijk geeft het in dit artikel gepresenteerde materiaal de lezer enigszins een gevoel voor

de toenmalige tijdgeest.

Er is geworsteld met de vraag hoe sketches in Sint-Maarten-verpakking überhaupt over het voetlicht te brengen. Een sketch is natuurlijk voornamelijk een lap uitgeschreven tekst/dialogen die pas tot leven komt door enthousiaste getalenteerde acteurs, gecoacht door een kritische gedreven regisseur. Helaas ontbreken videoregistraties van het materiaal uit die tijd. Uit de periode van Teus van Rooijen zijn wel veel teksten bewaard gebleven en er is gelukkig uit beide periodes nog wat - maar beperkt - fotomateriaal van wisselende kwaliteit. Daarom werd ervoor gekozen enkele fragmenten van door oudere Groenekanners als hilarisch gekenschetste nummers op te nemen, zoveel mogelijk met toepasselijk fotomateriaal. Op de website van de HVM zijn voor de liefhebber wat meer sketches en fragmenten opgenomen.

Programma Oranje Cabaret 1964.

1. Opening door de Voorzitter.
  2. Entree: Dames: Joop Melissen
Evertien Verschuur
Helen van Rooijen. Heren: Frans de Otter
Frans Witteveen
Hans van Rooijen
Teus van Rooijen.
  3. "De Verloofing". Dames: Joop Melissen
Notaris: Teus van Rooijen. (dame van 55 t. 60 jaar, vrijgezel,
(stijf burgerlijk).
  4. "Transitoratorium". Evertien Verschuur: Moeder met baby in wandelwagen.
Joop Melissen: Y. Verloofd spaanetje.
Frans Witteveen
Frans den Otter: Schilder.
Teus van Rooijen: Stratenmaker.
  5. "De Cokes-kloppers"-zang: (Frans den Otter
(Teus van Rooijen).
  6. "De ongewenste logé". Zij (Micael): Ong. 35 jaar
Hij (Piet): Ong. 40 jaar
Taart: Pietje: Ong. 60 jaar-bazig type.
  7. "De Riool-rolkers" - Toccata-zang: Helen van Rooij - Iki Brouwers
Hans van Rooijen - Kees van Voorst.
  8. "Gesprek met een bekende Groenekaner". Frans den Otter: Verslaggever.
Teus van Rooijen: Groenekaner.
  9. "Alexander Sladernasky": Pianist: Teus van Rooijen.
- PAUZE
10. "Kapitein Bulderbas". Kap. Bulderbas: Teus van Rooijen.
Luit. Schaap: Frans den Otter.
Serg. de Kip: Frans Witteveen
Sold. Muis: Kees van Voorst.
Mevr. Bulderbas: Joop Melissen.
  11. "Deo Pike" (Muzette-klanken) Piet van der Steen
Kees van Voorst
  12. "UIT...GOED VOOR LIJ!" (evens Finale).
- 5 Burgemeesters: (Joop Melissen
(Frans den Otter
(Frans Witteveen
(Kees van Voorst
(Teus van Rooijen.
politie-agenten: Evertien Verschuur.
Touristen enz.: Overige medewerkenden.

Dat de bijdragen uit de periode Teus van Rooijen beter vertegenwoordigd zijn zegt overigens niets over de (hoge) kwaliteit van het cabaret in de periode van Jan Buikstra. Het komt gewoon omdat uit de Buikstra-periode helaas weinig materiaal is overgeleverd. Vooraf is het wellicht ook nuttig de lezer te informeren over de figuur van Gart Pienbroek. Gart Pienbroek verbeeldt een Groenekanse boer (gespeeld door Teus van Rooijen), die met zijn vrouw Kee Pienbroek (gespeeld door Wil Tieland) in de van-Rooijen-cabarets als een soort running gag in veel sketches en liedjes opduikt.

Cabaretprogramma 1964

We trappen ter illustratie af met een voorbeeld van een *volledig programma van een Oranjecabaret (in dit geval van het cabaret uit 1964)*, inclusief de namen van de deelnemers en voorzien van enkele regie- en grime-aanwijzingen.

Entrée

Vrijwel zonder uitzondering beginnen alle oranjecabarets in Groenekan met een uptempo-entree. Hier volgt een - in de ogen van de auteur - archetypisch voorbeeld uit de Teus-van-Rooijen-periode:

Entrée 1e Oranje-cabaret 1959

*Hier is het dan, hier is het dan,
't Oranje-cabaret!
Wij brengen in de Groenekan
Vanavond heel veel pret!
Wij hebben geen tijd nu voor narigheid,
Wij maken alleen maar jolijt!
Zet daarom af de bokkepruik!
Want die hoort hier niet thuis!
Doet allen mee, vult heel de zaal,
Met vrolijk feestgedruis!
En smul maar mee van feestgerecht,
Want Tuttie-Fruttie smaakt niet slecht*

(wijze: "Fanfare")

Odes aan Groenekan

In vrijwel iedere aflevering van het Oranjecabaret wordt ook de loftrompet op Groenekan gestoken.

Hierna een voorbeeld uit de diverse *Groenekan-hymnen en -odes* die in het cabaretarchief werden aangetroffen.

GROENKAN'S VOLKSLIED:

Mooi Groenekan

*Heerlijk tussen 't groen verscholen
ligt ons dorpje Groenekan,
met bos en wei en boerderijen
waar je nog genieten kan.
Zie de molen in de polder
draait z'n wieken lustig rond.
En de vogels kwinkeleren
in de vroege morgenstond.*

*Tussen riet en boerensloten
strijkt een blauwe reiger neer,
in 't heldere water zwemmen visjes
vrolijk spartelend heen en weer.
In een boomgaard pronkt de appel
met zijn volle bloesempracht.
Aan een stralend blauwe hemel
staat de zon die vriend'lijk lacht.*

*Langs de akkers en de velden
zie je brem en meidoorn staan.
Fleurig bloeien de narcissen
in ons mooie bos Voordaan.
Hopend dat het zo mag blijven
is een ieders stille wens,
dit natuurschoon onvolprezen
maakt je een gelukkig mens.*

De wilde vrouwen.

*Wij komen uit het grote bos
en leven er wat ruig op los
we zijn gekleed als de natuur
je weet wel, lekker bloot en puur.*

*Samen gaan we graag op jacht
't liefst zo rond om middernacht
de volle maan is onze lamp
verschuilen ons in mist en damp.*

*Komt er per ongeluk wat langs
dan grijpen we meteen de kans
we zijn verzot op manlijk wild
tot onze honger is gestild.*

*We barsten onlangs van verlangen
om een flinke buit te vangen
O heerlijkheid wat kwam daar an
aha... jawel een echte man.*

*We grepen hem aan alle kanten
maar 't was niet meer dan ouwe kranten
wat een scharminkel, om te wenen
alleen wat botten en wat benen.*

*Het was heel niet naar ons zin
en stopte hem de kookpot in
bovendien was hij nog kaal
't werd een soepie, flauw en schraal.*

*Maar wat wij daarna tegenkwamen
in de bosjes bij de bramen
dat was voor ons de echte man
met alles d'r op en ook d'r an.*

*En al waren we met zovelen
eerlijk wilden wij hem delen
hij was niet groot en niet te klein
precies de maat zo het moest zijn.*

*Werd fijn verwend door onze kring
voordat hij in de kookpot ging
nooit zullen wij hem meer vergeten
hij was voor ons .....om op te vreten.*

20

De Wilde Vrouwen in actie.

Scabreus

Het bovenstaande lied is een voorbeeld van de soms wat scabreuze teksten waar zowel Teus van Rooijen als de dames Tieland en Verschuren patent op hadden, en waarmee men in die tijd op gulle bijval van het Groenekanse publiek kon rekenen.

Sketch De Stamgast

Voor wat de sketches betreft volgen hier als

eerste voorbeeld een fragment uit de samenhangende sketches *Wij zoeken-jullie zoeken-zij zoeken een woning* en *de Stamgast*, teksten die de schrijvende woningnood van die tijd in Groenekan illustreren. In de eerste sketch melden twee verloofden zich vlak na de Tweede Wereldoorlog bij de Huisvestingsambtenaar. De beschikking over een huis was toentertijd nog zo'n beetje een voorwaarde om te mogen/kunnen trouwen.

2e BEDRIJF: De Stamgast.

Spelers: Man vijftiger (M.) en Ambtenaar Huisvesting (A.)

M. (komt op) *Môgge meneer*

A. *Goede morgen... en...*

M. *Even een stoel pakken, want het kon wel eens lang duren vanmorgen en ik zeg U vast bij voorbaat, ik ga niet weg voor ik resultaat geboekt heb. Zo, dat weet U dan alvast!*

A. *Als U nu eens begint bij het begin. Wat...*

M. *Stop! Ik ken het hele lesje allang van buiten:*

Ik ben Joris op de Hoop, geboren de 31e maart 1915 te Maartensdijk, thans wonende Aardbeienlaan nummer 13 te Groenekan. Ik sta al van 1 september 1945 ingeschreven op de lijst van woningzoekenden en ben sindsdien nier een regelmatige bezoeker. Teneinde destijds recht te kunnen doen gelden op enige voorrang bij de toewijzing van een huis, ben ik op 1 oktober 1945 in het huwelijk getreden met Everdine van Zegen, geboren de 31e december, eveneens te Maartensdijk. Ter verkrijging van nog meer voorrang heeft het echtpaar "op de Hoop - van Zegen" zich in verloop van 6 jaar verblijd met 6 kinderen t.w. 3 zonen en 3 dochters, welke thans de aanvallige leeftijd hebben van 19-18-17-16-15-en 14 jaar.

Verder kan ik U nog het volgende mededelen:

1e. mijn vrouw woont met onze 3 dochters bij haar ouders te Maartensdijk, terwijl ik zelf met mijn 3 zoons inwoon bij mijn ouders in Groenekan.

2e. het ene weekend logeer ik met mijn zoons bij mijn schoonouders, en het andere weekend logeert mijn vrouw met de 3 dochters bij mijn ouders, een en ander vanwege de huwelijkse plichten.

3e. mijn oudste zoon en oudste dochter hebben zich vorige week verloofd resp. met een meisje en jongen afkomstig uit Groenekan. U ziet wel, ik verzwijg niks, alles wat mogelijk van nut kan zijn, komt U van mij te weten.

A. *Meneer op de Hoop ik acht u een redelijk man.*

M. *Dat ben ik, ja.*

A. *Precies, en daarom zult U kunnen begrijpen, dat het zeer moeilijk is voor Uw grote gezin (8 personen totaal) een dusdanig huis te vinden, dat groot genoeg is om verzekerd te zijn van een geriefelijke huisvesting.*

M. *Begrijp ik... begrijp ik...*

A. *Ik geloof, mijnheer op de Hoop, dat ik die oplossing gevonden heb...*

M. *Ja.?! Vertel op, vlug.*

A. *Ik meen mij te herinneren, dat U zojuist verteld hebt, dat Uw oudste zoon en dochter beide verloofd zijn?*

M. *Ja ja, dat is zo.*

A. *En dat zij dus met een paar jaar wel zullen gaan trouwen?*

M. *Ja ja... dat zal wel. Ja, en?*

A. *Kijk -ik bedoel dit- er zijn meer huizen voor 6 dan 8 personen. Komt U over een paar jaar nog eens terug'.*

In de afgedrukte sketch – *de Stamgast* - komt de echtgenoot na een jaar of 20 eens informeren hoe het er inmiddels mee staat.

De Verloting

Een act onder de titel *de Verloting* waarin een *overgeschoten* vrouw, die een groot deel van haar leven voor haar Pa en Moe heeft gezorgd. Na hun dood besluit ze zichzelf te verloften, teneinde zo aan de man te komen. In deze woke- en feministische tijden zou dat natuurlijk op krachtige publieke afkeuring kunnen rekenen, maar in die tijd werd het huwelijk door vrouwen (en mannen?) toch meer als een *bestemming bereikt* beschouwd. De act mocht in het ieder geval op veel hilariteit van de dorpsgemeenschap rekenen. Helaas is de ruimte hier te beperkt, maar op de website van de HVM kunt u fragmenten van de tekst van deze, voor sommigen nu wellicht schokkende act nog eens rustig nalezen.

Groenekanse raket naar de maan

Een breed uitgewerkte sketch laat zien dat de veel ophef veroorzakende reis naar de maan van de Amerikanen in 1969, al ruim daarvoor in 1962 een Groenekanse pendant kende. Vanaf de basis in Groenekan wordt, onder het toezien oog van de Amerikaanse en de Russische presidenten, de Graspieper I gelanceerd, met aan boord Gart Pienbroek. Het Groenekanse cabaret in 1962 schuwde ook niet om, naast aandacht voor de gang van zaken in de gemeenteraad van Maartensdijk, zich ook met haar programma in het verloop van een VN-vredesconferentie in Genève te mengen, inclusief de stekeligheden die de koude oorlog tussen Oost en West toen kenmerkten. Door dat hele cabaret zijn de start, de reis naar de maan, en *passant* tussentijdse bezoeken bij diverse hoogwaardigheidsbekleders in de wereld, en de behouden terugkeer

Verpleegster Mary en dorpschirurgen Wil Tieland en Everdien Verschuur aan het werk.

in Groenekan van de Groenekanse ruimte-expeditie vervlochten.

Maar als eerder opgemerkt, ook de ouderenproblematiek en de gezondheidszorg kregen in het Groenekanse cabaret ruime aandacht. De foto toont een scene van de sketch *De Operatie* waarin de unieke down-to-earth Groenekanse aanpak van complexe intramurale zorg uit die tijd helder wordt neergezet.

De auteur was verrast toen hij in het programma van de cabaret-editie van 1963 een strand- en badpakkenshow aantroef. Voorwaar een gewaagde onderneming in de *bevindelijke* gemeente die Groenekan in die tijd (nog) was. *Strand en badpakken show cabaret 1963*

Een Groenekanse #metoo-affaire avant la lettre.

Voor een voorbeeld van een steviger sketch, in dit geval uit de Buikstraperiode, moet de auteur, bij gebrek aan bronmateriaal, helaas terugvallen op mondelinge overlevering. Ook in die tijd al waren er invloedrijke mannen die de vrouw 'op waarde meenden te schatten'. Nu zou je die mannen womanizers noemen, maar dat woord moest toen nog uit de VS komen overwaaien. Toen heette dat gewoon nog vrouwengek. Ook Groenekan kende enkele van dat soort invloedrijke man-

"Strand- en Badpakken-show"

Dames en Heren, reeds verschillende malen is ons Bibber-feest hier in het Zwembad "De Bibber" opgeluisterd door de Firma Alblasiaanse met een show van badpakken van de bekende Hela-fabrieken. En U zult het mij eens zijn: deze shows, van de Firma Alblasiaanse in samenwerking met de Hela-fabrieken zijn steeds hoogtepunten van ons Bibberfeest geweest. De smaakvolle Hela-modellen en de eveneens smaakvolle wijze waarop zij getoond werden droegen daartoe heel veel bij. Wij prijzen ons daarom gelukkig, dat wij de Firma Alblasiaanse ook dit jaar weer bereid hebben gevonden een show te verzorgen met modellen van de Hela-fabrieken. De Hela heeft dit jaar voor een zeer grote verrassing gezorgd door 5 modellen te ontwerpen exclusief voor de Alblasiaanse show van vanavond.

En, dames, nu hoop ik maar, dat U Uw Gemalen hebt medegebracht, want wanneer zij deze exclusieve Hela-modellen zien, geschouwd door de exclusief knappe mannequins van de Firma Alblasiaanse dan wordt het ongetwijfeld, met een kleine variatie op het bekende gezegde: "Men vraagt en wij draaien", nogmaals, dan wordt het ongetwijfeld: "Vrouw vraagt, Man koopt". Hi-hi, dit was even een klein grapje in het midden.

Ik maak U er nog op attent, dat vanavond ook enkele strandpakjes zullen worden getoond, eveneens ontwerpen op de Hela-fabrieken en natuurlijk ook verkrijgbaar bij de fa Alblasiaanse.

Het eerste model wat wij U laten zien is een strandpakje en het wordt gebracht door onze liefvallige Trientje. Wij noemden dit model Herinnering aan Spakenburg vanwege het oer-Hollandse idee. Laat het oer-Hollandse U echter niet afschrikken dames want het flatteuze hoedje geeft aan dit model toch het bij ons Hollanders zo gewilde buitenlandse tintje. Flatteus zijn ook de uitstaande schouderwaaiers, waardoor het pakje uitermate geschikt is voor dames die ietwat smal in de schouders zijn. Een charmant pakje, waarbij door de Hela toch de praktische kant niet uit het oog werd verloren in de vorm van extra grote broekzakken, Voor de heren om jaloers op te worden. Er is bergruimte voor Uw make-up artikelen, sigaretten enz. enz, te veel om op te noemen! (.....)

Strand en badpakken show cabaret 1963

nen - ook in bevindelijke kerkelijke kringen - en ook hún escapades ter zake vonden soms de weg naar het Groenekans cabaret.

Een concreet geval kwam via een omweg Jan

Buikstra ter ore en hij verwerkte die dorpsroddel in een sketch over de - ook toen al wereldberoemde - Nederlandse voetballer Johan Cruyff, die op dat moment werd geplaagd door een meniscusblesure.

De in deze sketch dienstdoende cabaretiers, Wil Tieland en Everdien Verschuur, gingen 'vol op het orgel' en lieten de Cruyff zijn knie verdraaien achter de kerk in Groenekan. Om deze toespeling te begrijpen moet de lezer weten dat een toentertijd vooraanstaande Groenekanner enige gelijkenis met Nederlands beroemdste voetballer vertoonde.

Hoewel de zwaardere kerkgangers het cabaret niet frequenteerden kwam e.e.a. toch de kerkenraad ter ore en Buikstra werd op het matje geroepen om nadere tekst en uitleg te geven!

Die speelde de vermoorde onschuld en e.e.a.

heeft, voor zover de auteur bekend, verder niet tot repercuussies geleid, althans niet voor de cabaretiers!

Muziek

De cabarets werden verder doorsneden met muzikale acts en meezingers. De muzikanten brachten een breed repertoire aan liederen voor het voetlicht, van Nederlands, Engels, Frans, Mexicaans, Zuid-Afrikaans tot aan Russisch(-achtige) toe. Hierna volgt een kleine opsomming van enkele liederen, en ook voor sommige van deze liederen geldt dat ze in deze tijd discussie zouden losmaken.

Eén lied is onderdeel van een sketch uit de Buikstraperiode, genaamd het *Don Kozakkenkoor*. Daarvan hebben we helaas geen foto, maar wel de tekst van het liedje. De flankerende toedracht hebben we uit mondelinge overlevering moeten reconstrueren.

In die tijd werden in Maartensdijk de zware zinken afval Emmers vervangen door de bekende grijze plastic afvalzakken, bepaald een prestigeproject voor burgemeester Schuller en zijn wethouders. Desondanks was dat tegen de zin van veel Groenekanners. En als we nu de ellende van de plastic soep in de oceanen zien, dan hadden die Groenekanners van toen meer het gelijk aan hun kant dan ze zelf waarschijnlijk konden bevroeden.

Die kritiek van het dorp vertaalde zich onder andere in het Oranjecabaret van 1967 in onderstaande sketch.

Hierna een kleine greep uit de vele titels van liedjes (waarvan een aantal met Zuid-Afrikaanse tekst) van de toen vaak bekende meezingers, die door de muzikale ensembles in de loop der jaren als onderdeel van het cabaret ten gehore werden gebracht.

Ter afwisseling van de sketches werd ook bij Buikstra door de muziekgroep o.l.v. Kees van Voorst gemusiceerd. Elk jaar een ander thema (op de foto hieronder: *Mexicaans*). Hoewel de precieze scene waar de onderstaande orkestfoto bij hoort niet bekend is, neemt de auteur

Jan Buikstra kondigt aan: *'Dames en heren een geweldig optreden gaan we krijgen van het Don Kozakkenkoor'.*

Uit de coulissen klinkt een paniekerige stem: *'Jan, Jan, Don is niet meegekomen'.*

JB *'Oh, dames en heren, ik hoor dat Don verhinderd is, ik vraag uw aandacht dus voor dit fantastische Kozakkenkoor!'*

Wederom paniek vanuit de coulissen: *'Jan! Ko is er ook niet...!'*

JB *'Ok..., dames en heren, uw aandacht dan voor dit uitzonderlijke Zakkenkoor!'*

Vervolgens komt een rij zangers op, gekleed in de bekende grijze plastic zakken en heft het Zakkenlied aan."

HET ZAKKENLIED

**Hier zitten we dan, in zak en as.
Door een heel stel gemeentelijke zakken,
Die namen vlak voor de verkiezingen,
Ons nog even lekker te pakken.**

**Want B en W en de raad bovendien,
Die moesten zo nodig bepalen,
De bak die moet weg en de zak komt erin,
En die zak zul je zelf ook betalen.**

**Waarschijnlijk had er een zak van een Vent,
Op een goeie dag eens gelezen,
Van 'Krakende wagens, die duren het langst',
Dus dat zou economischer wezen!**

**En iedereen trapte toen braaf daarin,
Ze kochten zo'n krakende wagen,
En wie er nou dik in de rotzooi zit!
Moet extra de zak nog gaan vragen.**

**En kocht je die zakken, dan schrok je je dood,
Door wat je daarvoor moest betelalen,
Een kwartje per stuk er dat was me een prijs,
Waar je elders er drie voor kon halen.**

die toch op omdat die een indruk geeft van de muzikale cabaretoptredens in de Buikstraperiode, in dit geval in de tent op de Groenekanse IJsbaan.

Strand en badpakken show cabaret 1963

Finales

Voor wat de *finales* betreft heeft de auteur die van het Oranjecabaret uit 1962 geselecteerd. Die vormt de succesvolle afsluiting van de Groenekanse reis naar de maan met Gart Pienbroek in de Graspieper I, die in het cabaret van 1962 in diverse acts als rode draad terugkomt. We zijn weer terug in Groenekan op het feestterrein voor Huize Voordaan. Daar wordt juist omgeroepen (door Egbert Roosendaal) dat overgegaan zal worden tot prijsuitreiking

aan de winnaars van de volksspelen. Alle medewerkenden drommen het toneel op; ook de voorzitter van de Oranjevereniging, dhr. Brouwers, komt uit de zaal via de coulissen op het toneel, stapt op het podium en houdt een korte speech alvorens over te gaan tot de prijsuitreiking.

Midden in zijn rede wordt plotseling van achter het toneel geroepen: *'Hij komt eraan, de raket komt!!!'*

Allen verdwijnen van het toneel (voor zover

*Brandend Zand
 Geen bier, geen borrel, geen wijn
 Wij varen uit
 Op zee daar wil ik wezen,
 Anchors Away,
 Ik hou van Holland
 Rij maar an ossewa
 Suikerbossie
 Bolandse nooientjie
 Daar komt die wa
 Iwan Iwanowitsj
 I love Paris
 Catch a falling star
 Happy days are here again
 Into each life some rain must fall
 Oh when the saints come marching in
 Vieni sul mar
 Torna a Sorriento
 La Spagnola*

V.l.n.r.: Jan vd Horst, Rob en Hans Schuller en Kees van Voorst.

Terugkeer van Gart Pienbroek

*Gart Pienbroek uit de Groenekan
wie-de-wie-de wiet-bom-bom,
een doodgevone boereman
wie-de wie-de-wiet bom-bom*

*Die vloog, wat niemand kreeg gedaan
op zijn gemakkie naar de maan.
Gloria,victoria, wie-de-wie-de-wiet-bom-bom sa-sa
Gloria victoria, zo maar naar de maan.
(.....)*

Ontroerd dankt G.P:

*'Dankie, jongens, dankie, maar 't was toch lang niet alles hoor, want:
Toen ik boven op de maan sting / en ik keek zo naar benee
zag ik Groenekan an 't feesten / iedereen dee er aan mee
nou toen ging m'n hartje open / ik wou naar huis, wat dach ie wat
waar je komp op aarde, ster of maan / 't Is hier toch maar je dat / 't Is hier toch maar je dat.
(.....)'*

Na de rede van de burgemeester weer 3x hiep-hoi-geroep, waarna onmiddellijk wordt gezongen:

*'Gart Pienbroek is terug / In een uurtje is hij vlug
per raket via de maan de hele wereld rond gegaan / en wij maakten op t.v.
heel het reisje mee / tot het einde van dit festijn
Toch is Groenekan nog wel zo fijn / Al dat mooie in de wereld is maar schijn
Zo'n Koninginnefeest, gevierd door groot en klein / vindt je nergens heus, daar moet je echt in
Groenekan voor zijn.'*

dat in een kort tijdsbestek mogelijk is) en komen dan terug met G.P. op de schouders (ook dit voor zover mogelijk), waarbij gezongen wordt.

een uitzondering en werd een wat narrige afsluiting van een recensie in de Winkelpers gepubliceerd.

Een editie later bleek een Groenekanse in de

26

Het Groenekans Oranjecabaret in de (lokale) pers

Afsluitend wordt op deze plaats aandacht geschonken aan de berichtgeving over het Groenekanse Oranjecabaret in de lokale pers. Er werd in het algemeen welwillend positief over het Groenekanse Cabaret gerapporteerd. Eén jaar vormde daarop

3e van L: Burgemeester Bulderbas (H.H. van Hoffen), 2e van R: Gart Pienbroek (Teus van Rooijen).

pen geklommen om de redactie ongezouten van repleik te dienen.

Achteraf bleek zowel het narrige stukje als de ingezonden repleik, waarin het cabaret bijkans heilig werd verklaard, en de dupliek daarop van de redactie doorgestoken kaart. Een practical joke uit de koker van enkele nauw bij het cabaret betrokken Groenekanners!

Wederom vanwege de ruimte drukken wij hier alleen de kop van het lokale krantje af en het narrige fragment van de recensies en een fragment van de repleik. De volledige teksten kunt u op de website van de HVM terugvinden.

Verantwoording

Archief Oranjecabaret RHCVV te Breukelen (de auteur heeft in 2022 het archief van Teus van Rooijen m.b.t. het Oranje Cabaret geordend en ontsloten t.b.v. het Regionaal Archief (RHCVV) in Breukelen).
Sint Maarten 52, Ruim dertig jaar verandering in Groenekan

Archief Koos Kolenbrander, Beeldbank Historische Vereniging Maartensdijk.

Gesprekken met (oudere) Groenekanners (in jaar):
Ida Brouwers (2012), Caroline en Peter Klopstra (2012), Jan van der Neut (2013), Wil van Rooijen (2013), Wil Tieland (2013), Everdien Verschuur (2013), Wim Hoebink (2023), Julius van Hoffen (2022), Emmy en Steven van der Horst (2022), Iteke Kersten (2012), Hanneke Riemers (per mail: 2023), José en Robert Schuller (2022), Martin en Cocky Verholt (2023).

2 MEI 1963 no. 381 16de jaargang OPLAAG 9700 ex. - UITGAVE DRUKKERIJ „VOORDAAN“ GROENEKAN - TEL. 0 3401-272

VOOR ZON EN STRAND
... TWEKA!
ZON, ZEE ZWEMMEN

Moederdag Bulletin
Ja, heus moeder, dat mag,
Wat gemak op Moederdag!
Even naar Kamerbeek lopen,
Ons al dit gemak te kopen:
Haal gebraden karbonaden, dubbel
"pp"
En fijne groente, uit het blik,

VAST TAPIJT 60 KLEUREN GRATIS GELEGD
SAPORA TAPIJT 350 cm. br.
GAZON TAPIJT 380 cm. br.
NORLAND TAPIJT 300 cm. br.

's Maandag- en dinsdagavond werd een bonte Oranjeavond gegeven in de recreatiezaal van de E skem. Het kwam mij voor dat de tweede avond beter geslaagd was dan de eerste avond. Het laaiend enthousiasme wat wij van zulke avonden gewend waren, ontbrak hier geheel. Zeer zeker niet omdat de regiseur, de heer T. van Rooyen er minder werk van gemaakt heeft, of minder origineel zou zijn geweest, want dat was wel voor elkaar. DAAR werd wat verzet! Een andere vraag is of de spelers(sters) wel voldoende ingespeeld waren, of voldoende hebben gerepeteerd. Met treedt op zulke avonden op stuk van zaken voor 't voetlicht!

Wat ik niet waarderen kan was dat men op zo'n Oranjeavond, waar toch hulde werd gebracht aan onze Vorstin, de regeringspolitiek in het geding bracht. Dit leek mij erg onkies, temeer daar ieder normaal denkend Nederlander achter de regeringspolitiek staat. Slechts iemand met een zéér beperkte horizon denkt daar anders over. En dan..... dunkt mij is St. Nicolaas uit Spanje toch wel te oud en te ondeskundig, om daar een mening over te lanceren. Red.

een Nederlander die niet achter de regeringspolitiek staat, abnormaal of in het geheel niet denkt. Ik acht dit beledigend voor de overgrote meerderheid van de leden der Staten Generaal, voor de redactie's van vele belangrijke dag- en weekbladen (Uw collega's, heren!) en, meer algemeen, voor een belangrijk deel van het Nederlandse volk. Tenslotte wijst het op een gebrek aan journalistiek fatsoen, dat U een artikel met een dergelijke inhoud anoniem gepubliceerd hebt. U hebt er weliswaar „Red.“ onder gezet, maar de naam van de verantwoordelijke redakteur komt niet in de kop van Uw blad voor.

Mijne heren, ik nodig U uit om : ten eerste de auteur van het gewraakte artikel bekend te maken; ten tweede de volgende stap te zetten op de weg van het krant-woorden, door deze brief of een opjektieve samenvatting daarvan als ingezonden stuk te publiceren, en eventueel te weerleggen.

Uw reactie met belangstelling afwachting verblijf ik
R. FOPPEMA, Groenekan.

Metaverpa op industrieterrein Maartensdijk

Een wereldspeler in verpakkingsmachines

Jacques J.A.M. Reijniers

Introductie

De gemeente Maartensdijk ontwikkelde enkele jaren na de Tweede Wereldoorlog een - nog steeds bestaand - industrieterrein, tussen de spoorlijn Utrecht-Hilversum en de Tolakkerweg. De toenmalige gemeente Maartensdijk vestigde hier, met een vooruitziende visie, – buiten de bebouwde kom van het dorp - verschillende bedrijven bij elkaar. Enkele van de toen gevestigde bedrijven worden in het eerste deel van dit artikel kort besproken. Al deze bedrijven zijn inmiddels verdwenen van het industrieterrein.

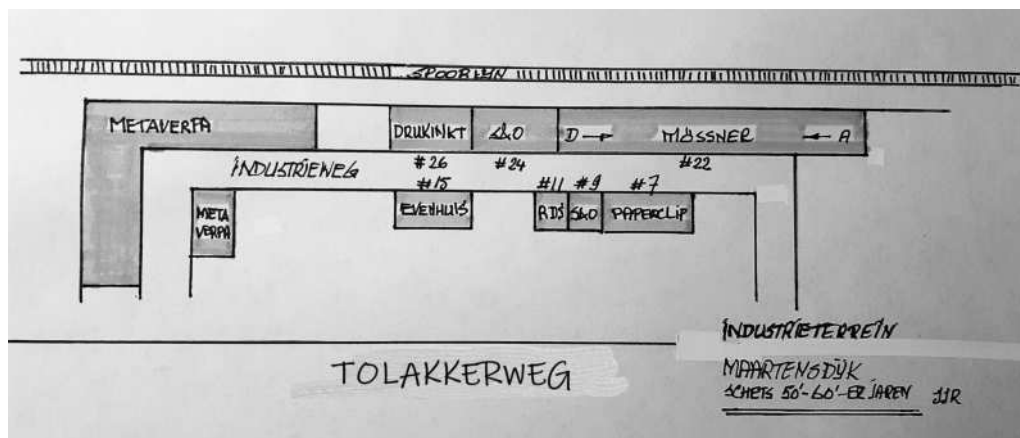
Eén van de eerste grotere bedrijven die zich daar vestigde, was Metaverpa. De ontwikkeling van deze onderneming vormt het hoofdthema van dit artikel. Het werd een wereldspeler op het gebied van verpakkingsmachines voor de grafische industrie. Door de toenemende groei van de onderneming was verdere uitbreiding noodzakelijk. Echter, door gebrek aan uitbreidingsmogelijkheden binnen de gemeente én door de verdere internationalisatie van het bedrijf is Metaverpa uiteindelijk verhuisd naar Soest, waar het ook weer gestopt is met haar activiteiten. Het is nu onderdeel van de internationale Zwitserse onderneming Ferag A.G. in Hinwil.

Het industrieterrein Maartensdijk: zicht op de historische ontwikkelingen

Naast Metaverpa was het in de loop van de tijd een komen en gaan van kleinere en grotere bedrijven op het industrieterrein. De

onderstaande schets geeft een overzicht van de locaties van de in dit artikel beschreven ondernemingen op het industrieterrein Maartensdijk.

28

Plattegrond/ schets van het industrieterrein anno vijftiger/ zestiger jaren (foto Reijniers).

Enkele van de toenmalige ondernemingen die gevestigd zijn geweest op het industrieterrein Maartensdijk worden hierna kort toegelicht. Vanuit een historisch perspectief zijn dit boeiende ondernemingen met een sterk producerend karakter. Binnen de gemeente zorgden zij voor directe en indirecte werkgelegenheid en droegen bij aan de ontwikkelingen van sociale voorzieningen.

De Drukinktfabriek, 1951-2019, Industrieweg 26.

Johannes Padding was begin vorige eeuw vertegenwoordiger voor het Duitse Hostmann-Steinberg GmbH in Nederland. Deze onderneming was de grootste drukinktfabriek ter wereld. Aanvankelijk was de drukinktproductie ook in Amsterdam door de heer Padding gestart. Door gebrek aan uitbreidingsmogelijkheid werd in 1951 een productiefabriek in Maartensdijk geopend. Oorspronkelijk was het pand in 1950 gebouwd voor de suikerwarenfabriek Tumax. Er werkten circa 12 medewerkers. In 2019 werd de productie beëindigd. Na een aantal jaren niet in gebruik te zijn geweest werd het pand recentelijk afgebroken. Een nieuw pand verscheen voor *Landvaart Beschoeiing en Bestrating*.

Het pand van de Drukinktfabriek (foto Reijniers).

Het huidige pand; voorheen de Drukinktfabriek. (foto Reijniers).

Mössner Cartonagefabriek. 1953-2009, Industrieweg 22 A-D.

De heer Mössner sr had een horlogebedrijf in Amsterdam. Nadat hij een vertegenwoordiging had opgericht in Hilversum, begon hij ook een fabriek op het industrieterrein in Maartensdijk voor de productie van kartonnen doosjes voor juwelen en bestek, gevoerd met fluweel en wattenbodem voor de verkoop aan juwelierszaken. Ook maakte men etalagestandaards voor het tentoonstellen van juwelen. Op het hoogtepunt werkten er ongeveer 50 mensen. In 1995 werd de onderneming geleid door de dochter Erica Hilhorst-Mössner. Omdat er geen opvolging was, eindigde in 2009 de onderneming.

Daarna werd een deel van het pand verhuurd aan o.a. *Sueters Interieurbouw* (dat recent verhuisd is naar Doorn), *Steenkamer Schildersbedrijf* en aan *Travsys Software Ontwikkeling*. Een groot deel staat overigens nog leeg. Ooit hebben er arbeidsmigranten op de tweede verdieping gewoond. Een ander deel van het complex is een losstaand pand dat is verhuurd aan *Record Deuren*, onderdeel van de Italiaanse Faac Group.

Na het overlijden van mevrouw Hilhorst-Mössner in 2022 werd het pandencomplex eigendom van een Stichting als nalatenschap voor goede doelen, zoals

kanker-, diabetes- en hartziektenbestrijding.

Evenhuis Groninger Koekfabriek, 1954-1990, Industrieweg 15.

De Groninger Klaas Evenhuis kwam via Utrecht naar Maartensdijk en richtte daar zijn onderneming op, gespecialiseerd in delicatessenkoek met verschillende varianten. Op de luchthaven Schiphol had het bedrijf een eigen winkel. Op hoogtijdagen werkten er 50 mensen. Rond 1986 kocht Van Snippenberg BV uit Ede het bedrijf. Tot 1990 produceerde men nog koek in Maartensdijk. In 2006 wijzigde de nieuwe eigenaar de naam Evenhuis Groninger Koekfabriek BV in Snip! BV.

In de panden Industrieweg 15 en 17 in Maartensdijk is momenteel *Meatclub/Barbecue* gevestigd.

De Papierklem BV, 1954-2000, Industrieweg 7. De familie Rozegarde uit Amsterdam had sinds 1923 een handelsonderneming in kantoorartikelen. De gebroeders Rozegarde besloten in 1954 te starten met de productie van paperclips in Maartensdijk. Op het hoogtepunt van

de productie werden 1,25 miljoen paperclips per dag geproduceerd. Er werkten circa 10 mensen. Klanten waren bijvoorbeeld het Rijksinkoopbureau en vele lokale boekhandelaren. Vanwege de lagere kosten werden steeds meer paperclips in China geproduceerd. In 2000 werd de productie in Maartensdijk beëindigd. De onderneming werd doorverkocht aan PINCLIP Emmen. In 2015 eindigde uiteindelijk de paperclipproductie helemaal.

Leegstand; voorheen Mössner Cartonagefabriek (foto Reijnders).

Thans Record Deuren; voorheen Mössner Cartonagefabriek (foto Reijnders).

De papierkleem; thans De Wiltfang (foto Reijniers).

De handel in kantoorartikelen werd in Meppel voortgezet.

Momenteel is de firma *De Wiltfang*, gericht op de verkoop van tuinartikelen, in het Maartensdijkse fabriekspand gevestigd.

Schouw en Oostwoud (SenO) Plastics BV, 1955-1996, Industrieweg 24 en later ook 11. In 1955 startten voormalig technisch Philipsman Harry Schouw en bedrijfskundige Marten Oostwoud van familiebedrijf Oostwoud in Franeker, samen de onderneming Schouw en Oostwoud (SenO) Plastics BV in Maartensdijk. Dit bedrijf was in eerste instantie gericht op het vervaardigen van kunststof spuitgietproducten voor o.a. de spellenfabriek Jumbo. Vervolgens werden tal van plastic producten geproduceerd voor huishoudelijk gebruik,

zoals botervlootjes, bekers en koffiefilters. Zij waren concurrent van bijvoorbeeld Curver en Tupperware. Er werkten op hoogtijdagen meer dan 90 mensen. Het bedrijf werd uiteindelijk in 1975 verkocht aan Tiger Plastics in Geldrop. De productie bleef in Maartensdijk tot 1996 en daarna verplaatst naar Polen.

Momenteel zijn in Industrieweg 24 gevestigd de ondernemingen *NIVOO Verkeer* en sinds 2010 *Ontwerpstudio Spanjaard* (vormgever van o.a. van Dale Groene Boekje).

Pand Nivoo; voorheen SenO Plastics (foto Reijniers).

RDS Regionale Diesel Service, 1965-1972, Industrieweg 9.

Gijs van Amstel had een internationaal transportbedrijf achter het voormalige gemeentehuis van Maartensdijk. Hij startte in 1965 met de revisie van trailers voor legertanks van het Ministerie van Defensie aan de Industrieweg 9. De trailers werden uit elkaar gehaald en kapotte onderdelen vervangen. Naast de revisie-activiteiten was er een handelsactiviteit in gebruikte draglines. Er werkten circa 10 mensen. Aan het einde van de contractperiode met het Ministerie van Defensie in 1972 werd het bedrijf beëindigd, aangezien Defensie de

van het bedrijf Metaverpa was meneer (zoals hij altijd werd aangesproken) Bakkeren, de heer Karel Bakkeren. Voor de Tweede Wereldoorlog begon hij vanuit zijn woning in Bilthoven op de fiets met zijn handelsfirma in kleine kantoorbenodigdheden (zoals handnietmachines) en kleine transporthulpmiddelen. Naast zijn handelsactiviteiten startte hij ook een reparatie-activiteit. In de avonduren repareerde de zwager van de heer Bakkeren, de heer Piet van de Bilt, kapotte handnietmachines. Hij was overdag postkantoormedewerker. Interessant is te vermelden dat men toen dus al bezig was met voorkomen van verspilling!

Voorheen RDS; tijdelijk in gebruik geweest bij de brandweer (foto Reijniers).

32

revisies zelf ging uitvoeren. Tot voor kort waren in het pand tijdelijk de Brandweer en een drankengroothandel gevestigd.

Metaverpa: handelsbedrijf in kantoor- en transport(hulp)middelen

De beginjaren

De drijvende kracht achter de ontwikkelingen

Vandaag staat dit thema maatschappelijk hoog op de agenda. Feitelijk waren deze activiteiten de basis voor de oprichting begin vijftiger jaren van het bedrijf Metaverpa Packaging Systems N.V. ('Metaal Verpakkingen'). De heer Piet van de Bilt is later ook vast in dienst getreden.

De heer Bakkeren zag ook mogelijkheden op het gebied van verwerking en interne distributie van poststukken; hij verkocht en

Overzicht van de panden in gebruik door Metaverpa aan de Industrieweg (bron: Canon Nederland).

ontwikkelde bijvoorbeeld postkarretjes voor ziekenhuizen. Maar – ondernemend als hij was – werd hij ook agent voor de verkoop van verschillende handsteekwagens, ook wel ‘klein-transport’ genoemd. Later werden deze ‘klein transport’-activiteiten verkocht aan de heer Van Polen.

Metaverpa werd ook agent voor grotere transporthulpmiddelen die hij later ook klant-specifiek zelf ging ontwikkelen en produceren. Het bedrijf leverde bijvoorbeeld lopende banden voor de luchthaven Schiphol en voor een distributiecentrum van Albert Heijn, maar ook laad/los-installaties voor verschillende transportbedrijven. Dit werd de markt voor ‘groot-transport’ genoemd. Deze installaties verkocht hij ook op de Engelse markt.

Toen het industrieterrein in Maartensdijk zich direct na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde, verhuisde meneer Bakkeren in 1950 zijn bedrijf daarheen en begon hij grootschaliger te produceren en te handelen. Hij startte in ‘de villa’ aan de kopse kant van het industrieterrein.

Begin zestiger jaren van de vorige eeuw kocht Metaverpa het bedrijf Atlas (producent van hefwerktuigen, ook weer transport gerelateerd) in IJsselstein. Dit gaf toen ook de mogelijkheid om in de daar aanwezige fabrieksruimten te produceren voor de eerdergenoemde activiteiten. Echter deze locatie werd medio zestiger jaren weer verkocht, aangezien het lastig bleek gekwalificeerd technisch personeel in de regio te werven.

De regio IJsselstein was namelijk gericht op tuinbouw!

Rond 1964 verkocht de heer Bakkeren al deze 'groot transportmiddel'-gerichte activiteiten aan de firma Van Riet in Bilthoven, toen gevestigd aan de Rembrandtlaan, gespecialiseerd in interne transportinstallaties. Hun klanten waren onder andere wasserijen, Van Gend & Loos en KLM. Van Riet ontwikkelde zich in de loop van decennia tot een internationaal opererende onderneming. Vanwege het tekort aan uitbreidingsmogelijkheden in de gemeente De Bilt verhuisden zij uiteindelijk naar Houten. Hun focus ligt op systeemintegratie in de intra-logistieke markt en ze doen dit met meer dan 350 medewerkers.

Metaverpa richt zich op de grafische sector

Begin zestiger jaren werd meneer Bakkeren vertegenwoordiger van foliewikkelmachines voor het 'inpakken' van volgeladen grote pallets. Ook startte hij als agent met de verkoop van complete zogenaamde 'omsnoeringsmachines' voor de grafische sector uit Engeland. Deze machines waren bedoeld voor 'het omsnoeren met bandijzer' van stapels kranten en tijdschriften die van de drukpers af kwamen en gebundeld moesten worden voor verdere distributie. Op deze manier was een pakket kranten of tijdschriften ontstaan, handig voor verder transport. Een groot tandrad met bandijzer draaide om de stapel kranten heen. Na volledig rond te zijn, werd de draad afgeknipt en werden de twee draadeinden aan elkaar vastgemaakt door deze te twisten. Dit alles vond automatisch plaats. Dit type 'omsnoering'-machine vroeg echter veel ruimte door het grote rond-

draaiende tandrad. De technische man van Metaverpa, de heer Piet van de Bilt én de toen in 1960 nieuw aangenomen – eveneens technische man – Wim Brouwer, ontwikkelden zelf een veel kleinere machine zonder rond-draaiend tandrad. De primaire ontwikkeling en de bouw vonden plaats in een pand aan de Koninginneweg in Hilversum. In 1962 werden deze activiteiten – naar later bleek, slechts voor een periode van één jaar - verplaatst naar het eerdergenoemde bedrijfspand in IJsselstein. Uiteindelijk werd de ontwikkeling en productie voortgezet in Maartensdijk.

Aanvankelijk werd een ronde staaldraad gebruikt voor het 'omsnoeren'. De Metaverpa-technici ontwikkelden ook plat bandstaal met een afmeting van 0,8 x 2 mm. Dit werd met een elektromotor en met lucht om de stapel kranten 'geschoten'. Dit systeem was veel flexibeler voor het samenbundelen van verschillende afmetingen stapels kranten en dergelijke. De uiteinden werden – in plaats van twisten - via elektrisch 'puntlassen' aan elkaar verbonden. Dit nieuwe concept was qua (ruimtelijke) afmetingen kleiner en het bedieningsgemak efficiënter.

34

Omsnoeringsmachine (bron: persoonlijk archief W.C. Brouwer).

Omsnoeringsmachine (bron: persoonlijk archief W.C. Brouwer).

De bekende Belgische firma Bekaert (in die tijd ook bekend van de prikkeldraad) leverde het benodigde bandstaal dat zij speciaal voor Metaverpa walsten. Vele vrachtwagens (vaak 6 – 7) per week leverden deze rollen bandstaal vanuit Zwevegem in België af in Maartensdijk. Naar het schijnt heeft de heer Bakkeren geprobeerd om een eigen laad/losperron aan

de spoorlijn Utrecht-Hilversum bij het station Maartensdijk te krijgen voor de aan- en afvoer van materialen. Dit is echter niet gelukt.

Kunststof verving later het bandstaal. Ook voor de veiligheid van gebruikers was kunststof beter. Het aan elkaar bevestigen van de twee uiteinden van de kunststofband vond plaats door lassen met behulp van een trafo.

Metaverpa richtte zich na verloop van tijd met name op de ontwikkeling, samenbouw/montage, verkoop en service van verpak-

kingsmachines voor de grafische industrie. Inmiddels waren door de groei van de onderneming ook een tekenkamer en een afdeling werkvoorbereiding ingericht. Als productie-directeur werd in 1963 de eerdergenoemde heer Wim Brouwer aangesteld. De heer J.W. Kramps was de chef-constructeur.

Tekenkamer Metaverpa (bron: persoonlijk archief W.C. Brouwer).

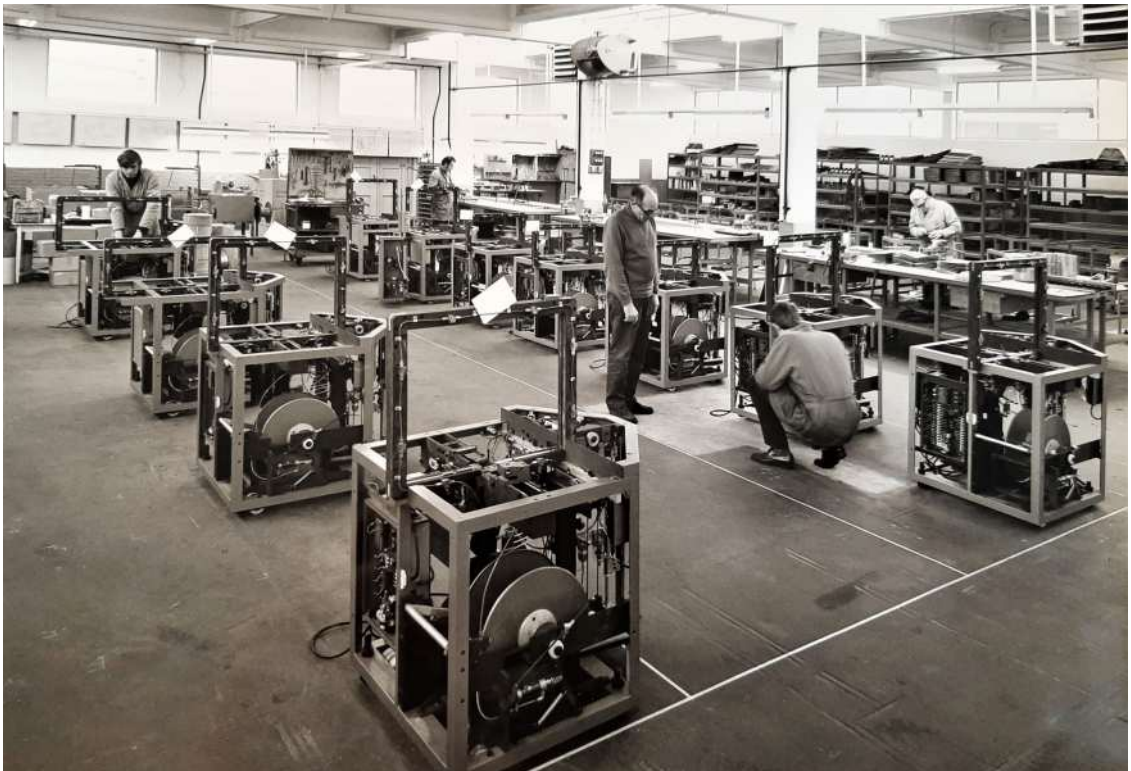
Internationaal waren er veel concurrenten, maar de ontwikkeling van de hierboven beschreven 'omsnoeringsmachine', bestond niet eerder. Door deze unieke machine kwamen er steeds meer nieuwe klanten bij. Men had klanten over de gehele wereld. In Nederland waren nagenoeg alle krantenbedrijven klant van Metaverpa.

Internationalisatie van Metaverpa

De zoon van meneer Bakkeren, de heer Hans Bakkeren, had contacten gelegd met de New

De innovatieve technische oplossingen en de export bevorderende inspanningen van Metaverpa vormden de aanleiding voor de verdere groei van de onderneming.

In de beginperiode produceerde en assembleerde Metaverpa de onderdelen voor de machines geheel zelf. Ook de testen voerden zij zelf uit. Zij hadden in de fabriek onder andere eigen draaibanken, freesbanken, lasmachines en slijpmachines staan.

Assemblagehal (bron: persoonlijk archief W.C. Brouwer).

36

York Times in de USA. Men bouwde een demonstratiemachine om de meerwaarde van hun concept te laten zien. Uiteindelijk plaatste de grootste krant ter wereld een zeer grote order. Metaverpa installeerde de eerste machines in 1974 bij de onderneming in New York. Dit vormde een mijlpaal in de geschiedenis van dit Maartensdijkse bedrijf.

In de zeventiger jaren van de vorige eeuw besteedden in zijn algemeenheid ondernemingen steeds vaker de productie van onderdelen uit; zo ook Metaverpa. Het maken van proefonderdelen voor nieuwe ontwikkelingen bleef in eigen handen.

De Artillerie-Inrichtingen (A.I.) in Zaandam was een Nederlands staatsbedrijf en het hield zich

van 1679 tot 2003 bezig met de productie van vuurwapens, artillerie en munitie ten behoeve van het Nederlandse leger. Bij de A.I. ontstond door de daar genomen beleidsbeslissingen leegloop in de fabrieken. Dit vormde een kans voor Metaverpa om begin zeventiger jaren haar onderdelen in kleine series van 25 stuks te laten produceren in de afdeling waar voorheen affuiten gemaakt werden. Doordat A.I. van oudsher hoge precisie nastreefde was de uitwisselbaarheid van de onderdelen bij Metaverpa geborgd. Het samenbouwen/assemble-

Op het hoogtepunt van de onderneming werkten bij Metaverpa ongeveer 80 mensen, die voornamelijk in de gemeente woonden. Bij de presentatie van de jaarcijfers over 1963 werd gemeld dat 'het moeilijk was om vaste medewerkers aan te trekken, maar dat men toch een omzetgroei van 25% wist te realiseren'. Een bijzondere prestatie. Metaverpa was een écht familiebedrijf: iedereen werkte met passie en betrokkenheid samen met de eigenaar en elkaar aan de verdere ontwikkeling van de onderneming. Er zat een duidelijke 'ziel' in

Woningen aan de Tolakkerweg: huidige situatie (foto Reijniers).

ren en testen van de 'omsnoeringsmachines' vond wel plaats in de Metaverpa-werkplaatsen in Maartensdijk. Na verloop van tijd ging A.I. naast de productie van onderdelen ook de complete machine assembleren. Alleen het testen vond daarna nog bij Metaverpa in Maartensdijk plaats.

het bedrijf. Om de werving van nieuwe medewerkers te versterken en aantrekkelijk te maken, bouwde Metaverpa aan de Tolakkerweg voor nieuw personeel zeven woningen. Deze woningen staan er nog steeds. In het begin woonden er ook personeelsleden in het grote hoofdkantoor 'de villa'.

Bedrijfspand Metaverpa in Soest: huidige situatie/ eigenaar (foto Reiniers).

Het vraagstuk met betrekking tot het werven van nieuw personeel is vandaag de dag ook weer actueel. Het vinden van aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden hoort hier bij.

Het bedrijf in Maartensdijk breidde steeds verder uit tot de grens bereikt werd op het industrieterrein en er geen verdere groei mogelijkheden in de gemeente meer waren. Zodoende verliet Metaverpa het industrieterrein in Maartensdijk.

Een nieuw en modern pand werd in 1989 gebouwd op het Industrieterrein in Soest, waar wel voldoende groei mogelijkheden werden aangeboden. In die tijd eindigden de uitbestedingen aan A.I. In Soest startte Metaverpa met het uitbesteden van de productie van onderdelen aan lokale ondernemingen in de regio, bijvoorbeeld aan Stork.

Begin jaren negentig kocht de Zwitserse onderneming Ferag A.G. met het hoofdkantoor in Hinwil, gespecialiseerd in de ontwikkeling van transport- en distributiesystemen, Metaverpa voor de grafische industrie. In 2000 reorganiseerde de eigenaar van Metaverpa het bedrijf in Soest. Drie jaar later beëindigde Ferag AG de activiteiten in Soest en hevelde de productie over naar Zwitserland. Ferag AG bestaat nog steeds, heeft een leidende wereldpositie in transport- en distributiesystemen en maakt

nog steeds gebruik van de initiële innovatiekracht van Metaverpa.

Toekomst (visie) industrieterreinen: het voorkomen van verval

De drijvende en ondernemende kracht achter het bedrijf Metarverpa was de initiator en oprichter de meneer (Karel) Bakkeren. Hij had blijkbaar een 'neus' voor het benutten van kansen in de markt, zowel op het gebied van techniek als van klanten, om succesvol te blijven. Hij startte met een kleine 'aan-huis' handel in kantoorhulpmiddelen en verkocht zijn producten per fiets aan klanten. Hij kocht ondernemingen om te groeien en leerde nieuwe markten verder kennen. Maar ook verkocht hij weer onderdelen van het bedrijf die naar zijn oordeel niet meer pasten in zijn 'strategie'. Uiteindelijk specialiseerde Metaverpa zich op het gebied van verpakkingsmachines voor de grafische industrie. De eigen 'omsnoeringsmachine' was een 'kernproduct' volgens een bijzonder concept dat verder ontwikkeld werd met zijn technici. Nadat de onderneming niet verder kon groeien in Maartensdijk, verhuisde deze naar Soest. Er was geen opvolging in de familie. De verkoop van Metaverpa aan het Zwitserse bedrijf Ferag A.G. betekende het einde van de onderneming in Nederland.

Ondanks het vertrek van de – eerdergenoemde - bedrijven van het eerste uur uit

'Villa' anno vandaag (foto Reiniers).

Maartensdijk, is het hebben van een lange termijn visie op de verdere ontwikkeling van het industrieterrein van groot belang. Dit zijn ook de lessen die uit het verleden getrokken kunnen worden.

In het witte pand 'de villa' waar Metaverpa in Maartensdijk aan de Industrieweg is gestart, bevindt zich nu een *dierenarts- en tandartspraktijk*. De vele uitbreidingsgebouwen van Metaverpa op het industrieterrein worden momenteel ingevuld door kleinere ondernemingen. In de panden van de niet meer bestaande ondernemingen die hiervoor beschreven zijn, zijn verschillende nieuw gevestigde bedrijven gekomen. In het artikel zijn vele voorbeelden beschreven. Ook zijn er onder andere verschillende *garages* gekomen, *vleesverwerkende bedrijven*, *Landwaart Culinair*, *Van Berkel Totaal Onderhoud* en een *bouwbedrijf*. Het industrieterrein Maartensdijk heeft daardoor een ander karakter gekregen met veel meer kleinere ondernemingen. Nog

steeds wordt er gerenoveerd en vernieuwd. Het is van belang om tijdig in te spelen op een verscheidenheid van (externe) ontwikkelingen om daarmee verval van een industrieterrein te voorkomen.

Verantwoording

Samengesteld op basis van interviews, foto's uit het persoonlijk archief van W.C. Brouwer, onderzoek in het archief van het RHC Vecht en Venen te Breukelen en historische krantenberichten.

Een volledige bronvermelding en het cv van de auteur vindt u op www.stmaerten.nl.

COLLOFON

De Historische Vereniging Maartensdijk
(opgericht 7 oktober 1987)
stelt zich ten doel

kennis van en belangstelling voor de lokale geschiedenis van
Maartensdijk e.o. te bevorderen.

Bestuur

G.H.J. (Gert-Jan), Weierink, Maartensdijk (voorzitter)
vacature (secretaris)

E.G.M. (Ed) van Zijl, Maartensdijk (penningmeester)

J.L.H. (Henric) de Jong Schouwenburg, Groenekan (lid)

Redactie

Geert Boorsma, Hollandsche Rading

Karien Scholten, Westbroek

Tonneke Wilmink, Groenekan

Antonie van Harteveld, Westbroek

Jan Maasen, Westbroek

Loes Meijer, De Bilt (opmaak)

De contributie van de vereniging bedraagt € 17,50 per jaar.

Voor informatie over de vereniging en het lidmaatschap:

email: info@historischeverenigingmaartensdijk.nl

postadres: Groenekansegweg 4, 3737 AG Groenekan

website: historischeverenigingmaartensdijk.nl

St. Maerten heeft een eigen pagina op de website van de HVM
waarop alle tijdschriften en artikelen zijn terug te vinden. Deze
pagina is bereikbaar via url: st.maerten.nl

© Overname van artikelen is alleen toegestaan met
bronvermelding en na voorafgaande schriftelijke toestemming

De redactie is bij de samenstelling van deze publicatie zorgvuldig te werk gegaan. Getracht is rechthebbende van afbeeldingen te achterhalen. Mocht u desondanks een afbeelding in deze publicatie aantreffen waarvoor u als rechthebbende geen toestemming heeft verleend, dan verzoeken wij u dit kenbaar te maken.

Druk: Ten Herkel, Loosdrecht